



P 4

~~17-49~~ EX BIBLIOTH.
NATIONIS HUNGAR.

VITEBERG.

17-49.

SIGNAT. c1515CCCXIII.

Primam & ultimam dissertatio-
idem qui obtulit ceteras
cum iam in Bibliotheca
Volam. Diss. Vexord. & A
reperiant, excidit.

Q. D. B. V.

32.

29

DISPUTATIO INAUGURALIS
DE
RENATORVM
EXPERIENTIA
SPIRITVALLI,

QVAM
IN
SOLENNISSIMA PANEGYRI
CVM

A REVERENDISSIMA
FACVLTA TE THEOLOGICA
DOCTORIS INSIGNIA

IPSI CONFERRETVR

AD DIEM IX. Nov. A. O. R. cl^o l^o c^o l^o.

EXHIBVIT
SVO OLIM, SI DEO VISVM FVERIT, TEMPORE
DEFENDENDAM,

IO. GEORGIVS PRITIVS, LIPSIENSIS,
SS. THEOLOGIAE LICENTIATVS, EIVSDEMQUE VT
ET METAPHYSICAE PROFESSOR PVBLICVS
AC PASTOR IN GYMNASIO ET ECCLE-
SIA SERVESTANA.

LIPSAE, TYPIS CHRISTIANI GÖZII.

MEMORIAE
VIRI
NOBILISSIMI AMPLISSIMIQUE,
FRIDERICI BENEDICTI
CARPZOVII,
PRUDENTISSIMI

IN CVRIA VRBIS PATRIAE
LIPSIENSI
AEDILIS ET SENATORIS,

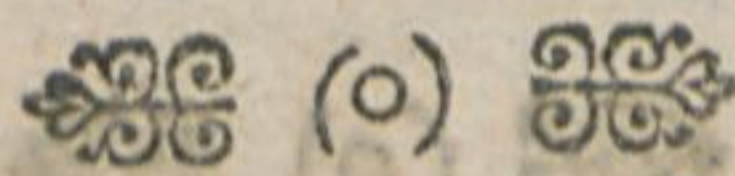
VIRI
OB INSIGNIA IN REMPVBLICAM
LITTERARIAM MERITA
CELEBERRIMI,

BONISQUE OMNIBVS COMMENDATISSMI,
DISSERTATIONEM HANC INAVGVRALEM
SACRAM ESSE IVBET
TANTI NOMINIS QVOD SIBI CARISSIMVM,
SANCTISSIMVMQUE EST,
PERPETVVS CVLTOR

IO. GEORGIVS PRITIVS.



*Q*uod praestari ab aliis solet viventibus, hoc a me,
 neque tamen nouo atque inusitato exemplo, Vi-
 ro iam beatissime defuncto, praestatur officium.
 Absit enim, ut quem supremum Numen placi-
 dissimam mortem nostris ante semestre spatium e-
 ripuit oculis, eius continuo ex animis nostris euanescat memo-
 ria. Is fuit FRIDERICVS BENEDICTVS CARP-
 ZOVIVS, quem cum Dei benignitas terris indulset, & no-
 dum sapientiae sidus confestim orbi effulsit, nouoque praesidio
 spreto ubique, nec pro dignitate habita Musarum gens, mirifice
 gaudere atque efferre se coepit. Et profecto, ut generi huma-
 no deuinciendo natus esse videbatur; ita quos in demerendis
 cuiuscunque conditionis hominibus pares sit habiturus, sint pau-
 cissimi; tam solerter, tam studiose, tamque cupide in aliorum
 utilitates se solebat dispensare. De amplissima vero, quam
 capacissimo pectore erat complexus, eruditione, quid attinet di-
 cere? quae omnibus, apud quas suus litteris seruatur bonos, no-
 tissima, a summis seculi viris per aliquot iam annorum decades
 & admiratione & veneratione uehementer fuit adfecta. In-
 terim cum accessisset ad rem publicam & inter venerandos urbis
 Lipsiensis Patres salutis publicae operari coepisset, quam multa sin-
 gularis prudentiae, eximiae dexteritatis, castigatissimae probita-
 tis, industriaeque indefessae edidit specimina; ut eius nunc ope-
 ra tanto requiratur magis, quanto ad ornandam amplificandam-
 que patriam fuit utilior. Sed haec atque multae virtutes inusi-
 tatae aliae, ut suo quidem constant pretio, & omnium, qui-
 bus, quod honestum censetur, curae cordique est, sempiter-
 no merentur celebrari laudum praeconio; ita exigua ista
 pagella memorare velle, quid aliud esset, quam exili patere
 immensum illud exhaurire velle pelagus. Mibi ve-
 ro, si admiratus unquam aliquid in CARPZOVIO fui,



mors ipsius visa est semper memorabilissima, quali quis iustorum ardentem non optet hinc decedere? Nimirum flagitata & obtenta admissorum venia, toto animo ad Deum se convertere, & contemtis proculcatisque animose rerum mundanarum vanitatibus, ad Deum anhelare, atque mentem deuotissimam suo Saluatori tradere, inque amplexibus eius ardentissimis animam efflare, qui sustinuerit, quali fato, singulari Dei munere potitus est CARPZOVIVS, is vero quid ad beatissimum hinc discessum desideret amplius? Illa nempe Viro optimo & de republica praeclarissime merito obtigit felicitas, ut cum rebus, dum vita manebat, floreret omnibus, amplissimis honoribus auctus, & ab omnibus magni aestimatus, eo ipso tempore, cum ad ulteriora daretur progressio, leti genere, quo nullum est beatius, mortalium numero fuerit subductus. Quae omnia dum, pro Viri in me meritis, oratione deductori sistere meditor, liceat hic tantisper confessoriam suspendere tabulam, qua quam prolixè debeam, FRIDERICO BENEDICTO, interim patefaciam. Erat in votis, quod saepe & alias factum est, effusis innocenter versiculis, quos & ego in laudes ipsius lubentissimo animo facere; ille vero legere solebat; de annorum subinde incremento ipsi gratulari. Sed ut sunt versatiles hominum res, & sub casuum multorum varietatem subiectae; ita in eam me sentio coniectum necessitatem, ut officium flebile in eo colendo mihi sit obeundum, quod occasionibus non nisi laetis voluissem suscipere. Quod ut constare nunc velim omnibus, ita intensissimo studio precor, ut & mortuo aeternum bene sit, & uniuersa CARPZOVIORVM gens intemerata floreat felicitate.

Lipsiae d. VII. Nouembr.

A. O. R. cl3 l3c IC.

Σὺν τῷ Θεῷ.

Ad

DISSERTATIONEM

De

SPIRITVALI RENATORVM

EXPERIENTIA

P R A E F A T I O.



Quantumcunque sit illud, quod splendidissimo dignitatum variarum nomine venire solet in mortalium genere, qui in seculo prae aliis celebrari aestimarique impendio saepe allaborant; siue illae ex generis clarissimi nobilitate; siue ex honoribus, quos in republica sustinent, eximias; siue ab ingenii eruditionisque praestantia; siue denique e virtutis studio petantur; ut amplam sane, quicquid id est, illustrissimamque habet speciem; certe humana saltem opinione celebratum exsplendescit; illam vero diuinam dignitatem, qua christiani, vero diuinoque sanctitatis lumine illustrati, effulgent & censentur, nequaquam attingit. Quales enim eos esse existimabimus, qui modo ארירים; *magnifici Psalm. XVI. 3.* modo עטרת תפארת ביד יהוה וצפוף *Corona in manu Iehouae, & cidaris regni in manu DEI, Ies. LXII, 3.* modo *dilecti Dei & vocati sancti Rom. I, 7;* modo *electi Dei, sancti & dilecti Col. III, 12.* audiunt, aliisque longe plurimis, magnificis certe, nominibus insigniti leguntur? Nec vero, quare ita nuncupentur, non causae subsunt, ut numero multae; ita robore longe grauissimae. Iam primum nobilissima se efferunt prosapia, ex DEO ipso, ex ipsius sanctissimo Spiritu; denique ex semine diuino nati, ut ad Deum ipsum generis excelsi referre originem sint credendi. Quales vero sunt opes illae, quibus cumulati sunt affatim, quam magnae, quam pretio inaeestimabiles? quas

A

nullus

nullus eorum, qui vnquam ob magnam vim possessionum
 argentique & auri copiam, nomen adepti sunt, adaequare po-
 tuit. Simulac per salutare baptismatis lauacrum ingrediun-
 tur in foedus Dei, statim ipsis ad innumerabilia Dei benefi-
 cia perfruenda aditus patet liberrimus. Potiuntur Spiritus
 sancti gratiosissimis donis; vt iam credere, & firma cordis fi-
 dentia reliquas omnes opes complecti possint. Ergo cum
 Deo reconciliati, cum Deo viuunt familiarissime; ad ipsum
 suas allegant preces, de exauditione semper certissimi. At-
 que vt de gratia Dei, qua abundanter nunc gaudent, trium-
 phant merito; ita quae futura animo praecipiant, longe sunt
 maiora; inde ergo auaris votis atque suspiriis imminent coe-
 lesti, quae ipsos manet post discessum e corporis vinculis,
 gloriae; tranquillitate mentis & sublimissima pace, longe o-
 mnium hominum rationem praetergrediente, vndique per-
 fusi. Quod si & quantiuis est in hoc mundo, variarum rerum
 scientiis expositum circumferre ingenium, & ea nosse, ad quae
 cognoscenda vulgo praclusus est aditus; quis est, qui cum ho-
 mine fideli paria faciat? *diuites enim uero in omni sunt facti
 in Christo Iesu, in omni verbo & in omni cognitione, sicut testimo-
 nium Christi confirmatum est in ipsis, ita vt non indigeant vlllo
 dono, expectantes reuelationem Domini nostri Iesu Christi, I. Cor.
 I, 5. 6.* Quam scientiam rerum pulcherrimarum cum ex sacra-
 rum litterarum monumentis, quae vt intelligant praestat Spi-
 ritus diuini, suo lumine pios perfundentis, auxilium; tum ex
 experientia, ab ipsis Dei operibus prudenter collecta, hauri-
 unt. Atque vt de cognitione ex sacris litteris depromenda,
 saepissime agitur; ita nunc nobis visum est, de *Experientia
 christianorum spirituali* quaedam pro temporis, quibus cir-
 cumscribimur, angustia commentari; cui labori vt diuinum
 Numen sua gratia adesse clementer dignetur, religiose pre-
 camur.

SYM-

SUMMA TOTIVS DISPVTATIONIS.

- I. Professio religionis christianae postulat facta.
 II. Deus semper agit; tum in regno potentiae;
 III. Tum in regno gratiae, & imprimis circa animam humanam.
 IV. Fidei quoque indoles est, vt semper agat.
 V. Capita religionis christianae plurima exercitium inuoluunt.
 VI. Vnde colligitur dari experientiam in rebus sacris.
 VII. Quod probatur vltimis dictis scripturae. Consideratio loci Phil. IV, 9
 VIII. Consideratio loci Rom. V, 3, 4.
 IX. Consideratio Psalm. XXXIV, 9.
 X. Consideratio loci II. Cor. XIII, 5.
 XI. Consideratio loci Ebr. VI, 4, 5.
 XII. Probatur etiam exemplis Iacobi, Dauidis, Pauli.
 XIII. Quid sit experientia christianorum & quoruplex?
 XIV. Circa quae versetur experientia christianorum?
 XV. Quomodo & quibus mediis experientia illa sit comparanda?
 XVI. Quid cauendum hic sit, ne decipiamur.
 XVII. Quae sint naturae & gratiae? & quomodo ea in nobis sint deprehendenda?
 XVIII. Quomodo diiudicanda sint spiritualiter, quae fiunt ab aliis?
 XIX. Quam vtilitatem praestet experientia christiana, tum in explicandis fidei capitibus; quod ostenditur exemplo de fide iustificante;
 XX. Tum in aliis mysteriis rectius cognoscendis.
 XXI. Tum in confirmando animo circa promissiones diuinas.
 XXII. De christianis expertis.
 XXIII. Experientia rerum spiritualium maxime requiritur in verbi ministro.
 XXIV. Id quod contra obiectionem adseritur.

§. I.



Vi Christi, Saluatoris optimi, scita & dogmata sequuntur, Professio religionis christianae postulat facta.
 non tam nomine, quod in se est nobilissimum, quam ipsa re & factis praeclaris, quinam sint, ostendunt; quos inter sanctissimus Christi martyr, Ignatius Romanos obsecrat, id ipsi a Deo vt precibus obtineant: *μόνον δύναμιν αἰτεῖσθε μοι ἔσωθῆν τε καὶ ἔξωθῆν, ἵνα μὴ μόνον λέγω, ἀλλὰ καὶ θέλω, ὅπως μὴ μόνον λέγωμαι χριστιανός, ἀλλὰ καὶ εὐρεθῶ, εἰάν γάρ εὐρεθῶ καὶ λέγεσθαι δύναμαι.* Solum mihi potentiam petatis ab intra & ab extra, vt non solum dicam, sed & velim; non vt solum dicar christianus, sed & inueniar & dici possim: Epistol. ad Romanos p. m. 56.
 Cum enim, quam olim gessimus, diuina imago, prolapsis in deterrimum peccatum primis parentibus, misere fuerit deperdita, qua vna felicitas, quam vix nunc mente concipimus, continebatur, cum praeter
 elegan.

elegantissimum pulcherrimaeque figurae corpus mentem circumferremus, ipsius Dei similitudine impressam, & nulla me minima quidem & tenuissima labe infectam: illud nunc placita, a mundi Salvatore tradita, postulant, ut quae in nobis ruinam traxerunt, diuina flaminis gratia restituantur in vigorem pristinum, hominesque amissas opes postliminio recuperent. Ergo cum haberent primi homines naturam rectissime constitutam, illisque bonis abundanter exornatam, quibus, ut cum Deo, salutis omnis fonte coniungerentur, facillime adsequebantur; coelestis nempe illius iustitiae, animam ad omnem sanctitatem instruentis, fidelissima custodia, & eccellente honestatis omnis pulchritudine; nemo nunc christiani nominis decus sustinere valebit, nisi in quo, quae amissimus, vestigia illorum iterum effulgeant, pristinam dignitatem, qua olim tam pulchre eminuimus, ad minimum ex parte referentia. Accedit, quod qui ad Deum a se & mundo conuertuntur, Spiritus sancti reddantur, participes, qui salutis nostrae impense studens, in animabus nostris veluti in templo aliquo insidet, ac circa ea sollicitissime fatagit, quae in meliorem nos faciem refingunt. Non tantum igitur cupiditatum perniciosissimarum fibras euellit, prauaque illa desideria, quae nos in transfuersum rapiunt, subinde elidit; sed virtutum quoque inserit semina, & propullulantia bonae frugis rudimenta prouehit, in pulcherrimos fructus abitura; ipse est enim qui *Dei filios agit*, impellit ac ad bonum, quodque opus perficiendum reddit idoneos; *Rom. IIX, 14.* Quid de eo vero dicamus, quod & ipse Christus in piis uiuat, & per eosdem, quae Deo sunt grata & accepta efficiat, ut nunc, qui antea ad virtutes exercendas erant emortui, nouis viribus a capite Christo in ipsos defluentibus ad difficillima quaeque colenda officia sint promptissimi. *Phil. IV, 12. 13.* Id quod ipse Saluator amoenissima similitudine, a palmitate, viti fructiferae implantatae, desumpta, nos edocet. *Iob. XV, 4. 5.* Atque istud quoque fidei semper uiuentis est indoles, nunquam ut sit otiosa, sed in iis semper sese exercent, in quibus amoris imprimis elucet pulcherrima facies. *Gal. V, 6.* Haec quae diximus luculenta habent antiquitatis purioris testimonia, sanctissimis viris haud quicquam nuda christiani nominis confessione contentis, sed virtutis omnigenae cultum serio vrgentibus. Ita enim, ut multa alia praetereamus, vetustissimum christianorum doctorum, Clementem Alexandrinum loqui meminimus, in *Admonitione ad Gentes p. m. 76.* "Ὁμοῦ οὖν ἡμῶν."

DE EXPERIENTIA CHRISTIANORVM.

ἡρεῖν μόνον τὸν θεοσεβῆ χριστιανὸν εἰπεῖν πλάσιόν τε, καὶ σώφρονα, καὶ εὐγενῆ. καὶ ταύτη εἰκόνα τῆ θεῶ μετ' ὁμοιώσεως καὶ λέγειν καὶ πιστεῦειν, δίκαιον καὶ ὅσιον, μετὰ φρονήσεως γενόμενον ὑπὸ χριστοῦ Ἰησοῦ, καὶ εἰς τοσοῦτον, ὅμοιον ἦδη καὶ θεῷ. *Nobis ergo nunc hoc restat, ut dicamus, eum solum, qui est pius ac religiosus, esse christianum, & diuitem, & temperantem, & generosum, & ea ratione Dei imaginem cum similitudine, & dicere & credere, iustum est & sanctum, ut qui a Christo Iesu factus sit, cum prudentia, atque adeo iam quoque Deo similis. Et paulo post iterum: Καὶ γὰρ οὐν ὡδὲ πῶς ἔχει τὰ ἡμέτερα τῶν χριστῶ ὁπαδῶν. Οἷαι μὲν αἱ βεβλαῖ, τοῖοι καὶ οἱ λόγοι. Ὅποιοι δὲ οἱ λόγοι τοῖαίδε καὶ αἱ πράξεις, καὶ ὅποια τὰ ἔργα, τοιοῦτο ὁ βίος, χρῆστος ὁ σύμπας ἀνθρώπων βίος, τῶν χριστῶν ἐγνωκότων. Res ergo nostrae ita se habent, qui Dei aeduae sumus. Qualia autem sunt consilia, tales quoque sunt sermones: quales autem sunt sermones, tales etiam actiones: & qualia sunt opera, vita talis. Bona est vniuersa hominum vita, qui Christum cognouerunt.*

§. II. Porro testantur litterarum sanctarum paginae, Deum licet Deus semper a prima creatione feriatum sit, quod agat tamen adhuc, semper habeat; tum in re; ita Christus ipse ad Iudaeos: *Pater meus usque nunc operatur, & ego operor. Ioh. V, 17.* Nempe non, quemadmodum aliquorum ex gentilitate deliria ferebant, Deus, suis saltem incumbens otiose deliciis, a regimine mundi, quem cum negotiis humanis temere agi-voluique patitur, nexu causarum latentium suum vnaquaque re ordinem immutabili lege percurrente, alienus existit; sed ipse rebus a se conditis ut moderator praest, omnia nutu suo atque moderamine administrans. Cum iam olim vnus ex insipientis sapientiae sectatoribus, Caecilius, in elegantissimo M. Minutii Felicis, quem Octauium inscripsit, Dialogo, christianum populum, diuinam prouidentiam inter primaria dogmata adferentem, foede irrideret, irreligiosaque tumescens prudentia, religionem hanc tam utilem tam salutarem dissoluere omnino aut infirmare conaretur: *At etiam, inquiens, christiani, quatenam monstrae quae portenta confingunt? Deum illum suum, quem nec ostendere possunt, nec videre, in omnium mores, actus omnium, verba denique, & occultas cogitationes diligenter inquirere? discurrentem scilicet, atque vbiq; praesentem: molestum illum volunt, inquietum, impudenter etiam curiosum. Siquidem adstat factis omnibus, locis omnibus intererrat: cum nec singulis*

lis inferuire possit per vniuersa districtus, nec vniuersis sufficere in singulis occupatus. p. m. 95. 96. Octavius contra, venerabilis veritatis antistes, non minus valide hominis profani ineptias retundebat: Sed enim, differens, actum hominis ignorat; & in coelo constitutus non potest aut omnes obire, aut singulos nosse? Erras o homo, & falleris. Vnde enim Deus longe est, cum omnia coelestia, terrenaque, & quae extra istam orbis prouinciam sunt, Deo cognita, plena sunt? vbique non tantum nobis proximus, sed infusus. In solem adeo rursus intende, coelo affixus, sed terris omnibus sparsus est: pariter praesens vbique interest, & miscetur omnibus: nusquam enim claritudo violatur. Quanto magis Deus auctor omnium, ac speculator omnium, a quo nullum potest esse secretum, tenebris interest, interest cogitationibus nostris, quasi alteris tenebris? Non tantum cum illo agimus, sed & cum illo, vt prope dixerim, vivimus. p. m. 317. 318. Quousque ergo pertinet diuina potentia, quae quidem per totum mundum diffunditur, eousque etiam Dei actus efficacissimi exporrigere se censendi sunt; quamuis illa duntaxat nobis sint peruia, quae in regno potentiae & gratiae a Deo peraguntur. Quam vero stupenda sunt illa, quae vbique locorum nobis offeruntur, opera Dei? vt non sine ratione Rex Dauid admiratione victus exclamet: *Quam magna sunt opera tua Iehoua? valde profundae sunt cogitationes tuae Psalm, XCII, 6.* Quis non admiretur opera summae infinitaeque potentiae, cum & ea praestare possit, quae humanae mentis, quamuis perspicacissimae, acie comprehendi nequeunt. *Epb. III, 20.* Quis non admiretur diuinae benignitatis pariter & misericordiae opes ineffabiles, in homines indignissimos tam copiose effusas; vt proinde Paulo haec sit quaerendi enata occasio: *An diuitias bonitatis illius, & patientiae, & longanimitatis contemnis? Ignorans, quod bonitas Dei ad poenitentiam te deducit? Rom. II, 4.* Nimirum non sine testimoniis se reliquit, benefaciens, coelitus nobis dans pluuias & tempora frugifera, implens cibo & lactitia corda nostra *Actor. XIV, 17.* Quis non exhorreat ad iustitiae diuinae seuerissimae demonstrationem? *Iustus enim iudex Deus est, & Deus indignans toto die; & quae sequuntur. Psalm. VII, 12.* Vt quae Deus pro inexhaustis potentiae suae diuitiis, agat praeterea, iam prolixius non commemoremus.

Tum in regno gratiae, & imprimis circa animam humanam.

§. III. Quid ea vero oratione recensamus, quae Deus in populo peculiariter sibi reposito & dilecto, quem Christi ecclesiae nomine

infi-

insignire mos est, non minus potentissime quam gratiosissime perficit? Quae tam multa sunt, tam insignia, tantamque admirabilitatem habentia, vt nullius hominis disertissimo etiam sermone pro dignitate praedicari possint; & vt Deus vniuersas gratiae suae opes in christianam gentem collocare videatur; propterea a Paulo tantopere celebratas *Eph. I, 7. II, 7. III, 17.* in id videlicet Deus ipse infinitam suam potentiam adhibet, vt miseri homines ad amissam beatitudinem reducantur; quod vt fiat, operatur in iisdem fidem. *Ioh. VI, 29. II. Theff. II, 2.* Est enim excellens virtutis eius magnitudo erga eos, qui credunt, iuxta operationem potentiae ipsius *Eph. I, 18. 19.* Quantamque potentiam Deus in resurrectione filii sui vsurpauit, tanta quoque ad producendam in hominibus fidem vtitur *Col. II, 12.* Et quae porro Deus operatur in fidelibus, ea operatur ea virtute, qua super omnia facere potest, plusquam abundanter, super ea quae petimus aut intelligimus *Eph. III, 20.* Vnde & Paulus haudquaquam superbe, omnia vates, inquit, addit enim, per eum, qui confortat me, Christum. *Phil. IV, 13.* vtpote qui in ipso vivebat, *Gal. II, 20.* Immo & in quae apostolus, exigente muneris ratione elaborabat, in iis certabat iuxta efficaciam Dei operantem in ipso in potentia *Col. I, 29.* Similiter ea est Spiritus sancti, sanctos inhabitantis, solertia, vt praesentem eum esse, ex operibus eius statim possit intelligi. Iam primo suo renatos illustrat lumine, vt sciant ea, quae a Deo donata sunt nobis *I. Cor. II, 10, 12;* iam ipsos instigat, excitat, impellit, diuinoque ductu non aliter ac scientissimus morum magister per saluberri-
 rima praecepta ad vitae sanctitatem perducit. *Rom. II, 14. Psalm. CXLIII, 11.* iam solidissimis consolationibus animos sub variis vitae calamitatibus depressos, & anxie ad opem diuinam anhelantes lenit & erigit; vt non magis alias paracliti munus obire videatur. *Psalm. LI, 14.* iam mentes a contagione foedisissimarum cupiditatum emundatas, & totas in amorem Dei exardescentes purissima voluptate sanctissimisque deliciis delibutas reddit, vt ea intimis sensibus crebro experiantur, quae nullis verborum ambagibus satis possunt exprimi. Inde deinceps exoritur illa fidei ardentis constantia: inde animi illud robur, invictum; inde & suavissima mentis summaque nascitur laetitia, qua Deo deuotae animae mirabiliter subinde efferuntur.

§. IV. Illa quoque fidei verissimae vis est & efficacia, vt excuso inertis torpore semper inveniatur in operibus eximiis occupata; vt
 Fidei quoque indoles est, vt semper agat, faci-

facilius a sole splendorem & radios, quam ab infucata fidei sinceritate ea queas seiungere; nec inepte illi videntur computasse rationes, qui fidem robore suo vigentem cum spica contendunt, iam flores protrudente, in qua tam inexhausta & exuberans undique vis animaduertitur, ut, si flores illos contingat avelli aut deteri, mox noui prorumpentes admirabili celeritate in decussorum succedant locum: vel qui paria eam cum pomō citrio facere decernunt, vno tempore & flores & fructus ferente; nam similem in modum fides non semper tantum optima est in res praeclaras suscipiendas voluntate, sed & omnes intendit nervos, ut instituta perficiat & adsequatur, quo sensu Apostolus *opus fidei* hinc inde adscribere videtur. *I. Thess. I, 3. II. Thess. I, 1.* Cuius & pulcher est, quem praebet Philemoni, admonitus, ut *communio ipsius fidei efficax fiat in cognitione boni, quod in ipsis sit, in Christo Iesu. Philem. v. 6.* Quorsum vero & a sanctis viris tanta cura inculcaretur, frustra quempiam de fide gloriari, qui in retinendis voluntatis divinae praeceptis non strenuam collocet operam? *Qui dicit, cognoui illum, ex effato Iohannis, quod est, credo in illum; & mandata illius non servat; mendax est, & in hoc veritas non est. I. Iob. II, 4.* Quo & memorabilis nostroque instituto praesertim inseruiens sermo Petrinus spectat: *Omnia nobis divinae virtutis ipsius, quae ad vitam & pietatem spectant donatae per cognitionem eius, qui vocavit nos per gloriam & virtutem. Per quae maxima nobis & preciosa promissa donata sunt, ut per ea reddamini divinae participes naturae, effugientes eam, quae in mundo est, per concupiscentiam corruptionem. II. Petr. I, 3, 4.* Huc ergo referenda sunt ornamenta virtutum omnia, quibus tota hominis christiana vita honestatur & venusta redditur; & omnia illa officia, quae ut & erga Deum & nosmet ipsos, aliosque circa nos solícite custodiamus, voluntas Dei efflagitat. Quam solertem fidei diligentiam adhaerere ex eo contingit, quoniam fides non tantum ad Dei Deique voluntatis agnitionem adducit, docetque, sanctum esse Deum, & a nobis vitae quoque sanctitatem exigere; additis ubique argumentis, studium in actiones decentes ponendum, & fugam a vitiorum turpitudine nobis persuadentibus; sed etiam, quia quae bona sunt in nobis, & a nobis peraguntur, operationes & fructus sunt sancti Spiritus *Gal. V, 22.* quo fidei beneficio, & *per verbum fidei* potimur *Gal. III, 2.* Potissima autem illa videtur esse ratio, quod fide de gratia Dei per Christum obtenta mens hominis reddatur

cer-

certissima; quod cum sentit, sentit insimul mirabiles in se erga Deum excitari amores ex diuinorum beneficiorum cognitione, sensuque diuini in sese exerentis amore exsurgentes; ad quos cum adiungitur desiderium gratam se Deo praestandi, oriuntur haec, quae tam pulchra sunt in oculis etiam Dei, bona renatorum opera.

§. V. Maxima denique pars illarum doctrinarum, quae christianorum coetui proponuntur, certas actiones constantemque exercitationem in homine respicit. Licet enim de vniversis id quoque sit verissimum, si ad finem, ad quem iure dirigendae semper sunt, oculos flectamus; nos tamen de illis nunc loquimur praecipue, quae certas actiones in se inuoluunt; cuius generis sunt sane, quae primariae fidei christianae decreta constituunt: vt quod homo totus per naturam a Deo auersus miseriaeque suae immerfus sit; e qua emergere se suis viribus, quas hic nullas habet, nequaquam valeat; & proinde ipsius Dei optimi munere conualescat; quod verbo Dei monitus & percussus agnoscat ingentem, cui succumbit, miseriam, & hac Dei excitatus gratia salutem desideret ardentem, quam cum in communiōe cum Deo contineri, ex euangelii praeconio audiat, ad eum se toto animo, de admissis criminibus penitissime dolores concipiente, cetera ob mundi Saluatorem, hominum peccata crudelissima morte expiantem, in bonam spem erecto, ad eum se se adplicet, qui hominem eiusmodi femine verbi sui incorrupto in aliam creaturam generet, remissisque peccatis omnibus recipiat in gratiam, sancti sui Spiritus virtute vera sanctitate exornandum. Haec quidem quis est, qui in nudis hominum cogitationibus consistere, & verbis tantum efferri, non autem re ipsa agi ausit adseuerare? Profecto cum lapsus hominis totam eius peruasit naturam, omnesque illius vires deiecerit prorsus, mortique spirituali tradiderit *Rom. V, 12. VI, 23. Eph. II, 1, 5. Coll. II, 13.* vt ferali hac clade, in quam serpente auctore, praecipites nos dedimus, simus ingentibus malis inuoluti, quis non intelligit, maxima mutatione esse opus, totum similiter hominem renouante, omnesque illius facultates persanante, si aliquantisper saltem felicitatem amissam debeat recuperare?

§. VI. Animaduertere igitur liceat diuinos vbique labores, Deo vniuersi huius & singulorum hominum saluti procurandae tam strenue incumbente. Quemadmodum autem, qui in actu rerum versantur, magis magisque experientia expoliuntur; ita fieri non potest, quin, qui opera-

B

tiones

tiones diuinas vel in se sentiunt, vel in aliis obseruant, rerum spiritualium sanctam sibi comparent experientiam. Quemadmodum etiam, qui circa prudentiam terrenam sibi acquirendam sunt solliciti, indefessa rerum, quae hinc inde eueniunt, euentus indagine perscrutantur, memoriaeque suae mandare, & vel in tabulas, vt aliquid ne elabatur, vel revocari in reminiscenciam queat, referre solent: vel quemadmodum qui in rerum contemplatione sunt seduli, naturam omnem intentis intuentur oculis, & ea studiose sibi adnotant, quae ad causas rerum explicandas, momentum aliquod adferunt; vnde tota viris eruditis experimenta & obseruationes in publicum emissas legimus, & ob insumtam eam in rem admirabilem operam merito suspicimus, rati, humanae cognitionis limites haud parum ea ratione amplificari; ita quae a Deo tam admirabiliter designantur, quid obstat, quin obseruari quoque possint ab animo ad salutarem cognitionem profecturo, vel in scientiis diuinis iam magis confirmato? Haec non fieri tantum fas est; sed ex eorum quoque numero esse censenda sunt, quae ab omnibus fieri debent. Quorsum enim dederit indulgentia creatoris hominibus sensus, quam vt ad ea, quae circa se sunt, opera diuina studiose attendant, & vt intelligant, illos veluti sibi interpretes & nuncios rerum esse datos, quas cum cura obseruent? Quod quia *gentes* olim neglexerunt, *facti sunt inexcusabiles. Rom. I, 20.* Quare Deus adsignauerit homini animum ad res diuinas percipiendum idoneum, nisi vt patiatu suauissimo influxu operari in se diuinam probitatem, & ista vt mente sua retineat memoriaque comprehendat? Quare denique pro miranda in res a se conditas liberalitate ad se & omnem bonitatem suam, cum hominibus communicandam tam promptus esset, nisi vt ne & illi veluti homines extra se positi, aut saxa & stipites immobiles ad haec consistant; sed vicissim animum Deo accommodent attentum, docilem, & ad suscipienda, quibus ab ipso quotidie adficiuntur, beneficia paratum? Immo & illa est renatorum ex Deo indoles, vt ad Deum resque diuinas suis semper ferantur, cogitationibus eo, vnde originem ducunt, sese conuertentibus. Non ergo potest non anima, ex Spiritu progenita, res diuinas magni facere, ad ea possidenda se cupiditatibus suis extendere, in eorum consideratione suauissimas delicias quaerere, omnemque vim animi ad res coelestes adfigere; omnino ad mentem & monitum Pauli: *Si igitur, dicentis, confurrexistis cum Christo, quae sursum sunt, quaerite, vbi Christus est in dextra*

dextra DEI sedens. Quae sursum sunt sapite, non quae super terra.
Col. III, 1, 2.

§. VII. Quibus positis, satis, ut opinamur intelligitur, inueniri *Quod probatur ulterius dictis scripturae. Consideratio loci Phil. IV, 9.*
in sanctis DEI hominibus *spiritualem* quandam rerum diuinarum experientiam; id quod argumentum huius dissertationis esse iussimus. Sed ut de veritate rei nobis tanto constet luculentius, lubet accersitis e scriptura testimoniis rem manifestam facere, ut veluti in luce posita cognoscatur facilius ab omnibus. Nec tamen multa coaceruabimus, quae nobis possent esse subsidio; ea tantum, quae memoriae nunc sponte succurrunt, adferre contenti. Non sunt vero testimonia illa unius omnia generis. Est cum Paulus vota ac preces suscipit supplicatque, ut pii in sancta hac experientia magis ac magis proficiant; ista enim verborum ad Philippenses sententia est: *καὶ τὸτο προσεύχομαι, ἵνα ἡ ἀγάπη ὑμῶν ἔτι μᾶλλον καὶ μᾶλλον περισσεύῃ ἐν ἐπιγνώσει καὶ πάσῃ αἰσθήσει. Et hoc precor, ut dilectio vestra magis magisque abundet, in cognitione & omni sensu. Phil. I, 9.* Vbi primum quidem Chrysostomi explicatio, non de cognitione & experientia rerum diuinarum; sed de cognitione illorum, quos amore complecti fas est, intelligenda haec esse, quomodo valere hic ac comprobari possit, non videmus; ita enim eius in hunc locum habent verba: *ὄρα τὴν διάθεσιν τῆς λέξεως, ἔτι μᾶλλον καὶ μᾶλλον, φησὶν, ἵνα περισσεύῃ ἐν ἐπιγνώσει, καὶ πάσῃ αἰσθήσει, ἔχ' ἀπλῶς τὴν Φιλίαν θαυμάζει, ἔδὲ ἀπλῶς τὴν ἀγάπην, ἀλλὰ τὴν ἐξ ἐπιγνώσεως. τῆτέστιν, ἔχ' ἵνα πρὸς ἀπαντας τῇ αὐτῇ κεχρησθῆται ἀγάπῃ. τὸτο γὰρ ἐκ ἀγάπης, ἀλλὰ ψυχρότητος. τί ἐστίν, ἐν ἐπιγνώσει, τῆτέστι, μετὰ κρίσεως, μεταλογισμῶν, μετὰ τῶν αἰσθάνεσθαι. εἰσὶ γὰρ τινες ἀλόγως φιλεῖντες, ἀπλῶς καὶ ὡς ἔτυχεν ὄθεν ἔδὲ σφοδρὰς εἶναι τὰς τοιαύτας Φιλίας ἐστίν. Attende verborum dispositionem ut adhuc magis, inquit, ac magis abundet in scientia & omni sensu. Non uniuerse quamuis amicitiam, quamuis charitatem admiratur, sed eam, quae ex scientia proficiscitur, id est, ut non erga omnes eandem caritatem adhibeatis. Id enim minime caritatis est, sed insulfitatis. Quid est in scientia? adhibito iudicio, cogitata ratione, delectu quodam, ac sensu. Non enim desunt, qui inconsulto ac temere ament, ex quo etiam fit, ut huiusmodi amicitiae parum roboris habeant. Chrysost. Homil. II. in Epist. ad Philip. p. m. 1211. 1212. Abunde enim adparet, maxime ex iis quae consequuntur, de rerum diuina-*

rum & salutem hominum attinentium viuida cognitione apostolo esse sermonem, quemadmodum & aperte Syrus interpres accepit, cum verba vltima reddidit: *אֵין? וְכֹחַ וְכֹחַ יִדְבַּח* hoc est, juxta Tremellium: *in omni agnitione & intelligentia Spiritus*. Id ergo potius verbis istis agere Paulum censemus, vt singularem erga Philippenses testetur amorem, quo motus obsecrationem supplicationemque fecerat, vt amor ipsorum, & quae ex amore ortum trahit, vitae sanctitas, magis magisque crescat in cognitione fidei & omni experientia, qua etiam atque etiam confirmari consuevit fides. "Αἰσθεῖς de sensibus externis alias proprie vsurpatur, quorum ope res ex materia concretas, vel ceteroquin in sensus incurrentes, sentimus; sed in nouo instrumento, quae cognata huius locis origine sunt, (cum ipsa semel tantum hoc loco occurrat,) de animi perceptione vsurpantur; sic cum Christus de prodicione sua ad discipulos quaedam commemorasset, dicuntur ipsi ignorasse verbum hoc, absconditumque illud fuisse ab ipsis: *ἵνα μὴ αἰσθῶνται αὐτὸ, vt non intelligerent illud Luc. IX, 45*. Sic vbi Paulus de perfectis agit, quod illorum sit cibus solidus, qui per habitum *αἰσθητήρια sensus exercitatos habent ad diiudicationem boni & mali Ebr. V, 14*. manifeste ista de animi perceptione sunt exaudienda. Hoc ergo in loco precatur Paulus Philippensibus suis, vt in salutari cognitione incrementa identidem habeant; & quae ipsis obiectae sint res, eas non quoad verba tantum verborumque notiones, animo infigant suo, sed vt experientiones quoque intima perceptione capiant, vocabulis quoque subesse veritatem ipsam.

Consideratio
loci Rom. V,
3. 4.

S. IIX. Alio in loco ostendit, quatenam ad pariendam sibi experientiam occasio, vel, si mauelis, causa existat: Haec enim ipsius verba sunt: *εἰδότες ὅτι ἡ θλίψις ὑπομονὴν κατεργάζεται. ἡ δὲ ὑπομονὴ δοκιμὴν. Scientes, quod afflictio patientiam operatur. Patientia autem probationem. Rom. V, 3, 4*. Patientiae tribuit, quod operetur experientiam. Illa vero in hoc loco intelligitur patientia, quae toleranter, quae vrgent aduersa, sustinet, malis nequaquam cedens; quam dicit apostolus experientiam operari; *δοκιμὴ* non probationem significat, vt vitiose reddidit translatio vulgata; sed id quo terminatur probantis actio, quodque experientiam vocari moris est; quo sensu & Paulus ad Corinthios scribit: *Ad hoc enim etiam scripsi, vt cognoscam probationem vestram, num ad omnia obedientes sitis. II. Cor. II, 9*. Quasi diceret,

diceret, vt ipsa experientia edoceret, num dictis meis morem gerere
sustinueritis. Sic & eleganter alibi: *quoniam δοκιμὴν ζητεῖτε documen-
tum quaeritis loquentis in me Christi II. Cor. XIII, 3.* videlicet pericu-
lum videbantur facturi Corinthii, quid rerum incepturus esset Paulus,
cum eos accederet, & numquid, cum epistolas scribens tanta vehemen-
tia inueheretur, coram etiam experimentum sui daret, loquentis in se
Christi. Additur vero ab ipso aliquando afflictionis etiam voci, vt
cum ecclesiarum in Macedonia iniicit mentionem, *in multa probatio-
ne afflictionis, tamen ingenti gaudio ipsos correptos testatur II. Cor. IX,
2.* vnde oppido liquet, de experientia hic ipsi sermonem esse, quali
valent, qui saepe vel aliquid agunt vel patiuntur. Quamvis nobis vi-
deatur, nec illud esse negandum, amplius hoc loco aliquid intelligi,
nempe id, quod experientiam illam consequitur, iustum scilicet rei ex-
ploratae pretium, iustusque habitus; non aliter ac qui aurum & ar-
gentum tractant artifices, igni explorare metalla solent, vt certiores
nimirum fiant, numquid pura sint utique; an adulterati quidpiam &
minus genuini habeant admixtum. Quae causa est, cur Hugo Gro-
tius hanc *δοκιμὴν* per explorationem sui interpretetur, *cum patiendo,*
vt ait, *discat homo vires suas.* In *Annotat. in Rom. V, 4.* apud Caloui-
um in *Bibliis Illustrat. Tom. II. in Nov. Test. pag. 90.* Iam eiusmodi
experientiam Pauli iudicio operatur patientia. Cum enim a-
nimus robore suo obfirmatus duro afflictionum onere premitur,
multa discit, quae olim non bene habebat perspecta; discit enim vero
tum quid sit quod dicitur afflictio, quam vehementer impetat
animum, quam profunde pertentet recedentes quam maxime
sensus; quam non ferendum videatur aliquando esse pondus: tum
quas vires habeat ad succollandum oneri idoneas; & vt saepe admo-
dum de se melius aeque sperent homines; adeo vt, qui rebus secundo
cursu euntibus sibi videbantur heroes intrepidi, accessu confestim
fortis aduersae mollescant, animumque despondeant; tum denique
quam saepe vsu & aduetudine calleat mens, cum primis diuino praesidio
toties subleuata, vt quae sibi antea videbantur plane insuperabilia, ex
facili iam portet, iisdemque euadat superior. Quocirca sapienter
dictum est a Siracide: *Vir eruditus nouit multa, & peritus enarrabit
intelligentiam. Multa vidi in aberratione mea. Qui non tentatus est
pauca scit, qui vero seductus est, multiplicabit solertiam. Sirac. XXXIV,*

9, 10. Accedit, quod, tum ipse, tum alii clarissime perspiciant istis incasibus, haec qui fortiter, animose & constanter fert, nequaquam adhucque inanem modo virtutis & pietatis prae se tulisse imaginem, in mediis periculis evanescentem; sed strenuum impavidumque adfuisse semper pectus, quod spectandum omnibus exhibuerit vim animi nullis laboribus nullisque malis frangendum. Non aliter ac qui militiae nomen dedit, post edita varia fortitudinis imperterritae specimina fortissimi bellatoris adpellationem reportat; tales qui sunt illi demum *δοκιμοὶ*, quod est, *probati* dicuntur, quasi dicas, exploratae virtutis ac constantiae viros; quemadmodum talis ut esset, auctor suaeque Timotheo erat Paulus; sic enim ad eum scribebat: *Diligens esto, ut te ipsum probatum sistas Deo operarium non pudendum, qui recte fecerit verbum Dei. II. Tim. II, 15.* Alibi vero qui sint isti, expressis magis coloribus delineat: *non est regnum Dei cibus & potus; sed iustitia, & pax & gaudium in Spiritu sancto. In his enim seruiens Christo, bene placet Deo, & hominibus probatus est. Rom. XIV, 17. 18.* Talis erat Apelles egregius Christi seruus, *δοκιμὸς probatus in Christo. Rom. XVI, 10.* Denique eo ipso, tum pia mens vitae huius aduersitates sustinendo exsuperat, multis argumentis de praesentissimo Dei adiumento, deque mira Dei potentia, quae maxime in infirmitate perficitur. *II. Cor. XII, 9,* redditur certior, ut sit persuasissima, se quoque ad Dei curam peculiariter pertinere; illum vero tam *fidelem se praestare tentatis, ut non sinat ipsis euenire quidpiam supra id quod possunt, faciatque cum tentatione exitum, ut possint sufferre I. Cor. X, 13.* Oritur ergo experientia illa christianorum ex tolerantia, incidentes molestias omnes triumphante. Nam quod contrario ordine Iacobus *fidei operationem operari* scribat *patientiam, Iac. I, 3.* in eo haud quam a Paulo disidet; cum in fontibus loci Iacobi vox *δοκιμῶν* extet, quae experimentum siue explorationem innuit, a Deo factam; velitque in eo loco apostolus ipsam oppresionem hoc vocabulo ab effectu describere.

Consideratio
PG. XXXIV, 9.

§. IX. Alibi excitantur homines, ut sacram hanc experientiam sibi concilient. Illustris est locus *Psal. XXXIV, 9.* טעמו ראו כי טוב יהוה אשרי הנבר יה סרה בו *Gustate & videte, quod bonus & Iehoua: beatus vir qui confidit in eo.* Meditatus erat Dauid hanc cantionem eo tempore, cum Saulis effugiens insidias
ad

ad Philisteorum Regem, quem communi omnibus regibus nomine Abimelechum, suo autem Achim vocabant; deinceps autem conficta dementia veluti emotae vir mentis expulsus vitaeque discrimine ereptus esset. Tum enim suae pietatis esse arbitrabatur, hoc beneficium non tantum memori animo; sed & deuotissimo nunc cantu celebrare; in quo cum primum sui ipsius studia ad concinendas diuinas laudes verbis declarasset, & sui similes ad deferenda Deo praeconia euocasset, ea enarrare aggreditur beneficia, quae Deus recenter sibi praestiterat; inter quae & Dei extollit praesidium, quo suae salutis, adposita sanctorum angelorum custodia, consuluerat; id moris esse Deo, ut suos in periculis euidentissimis protegat; angelum enim Dei castra ponere circa pietatis amantes, & illos eripere. Vnde conuersa ad sanctitatis studiosos, immo ad omnes homines oratione, *gustate*, inquit, & *videte quod bonus sit Iehoua*, & quae sequuntur. His verbis non cohortatur tantum pios ad sacram sibi comparandam experientiam; sed & elegantem meditationem, tanquam id, quod ex praecedentibus consequatur, adiungit. *Gustate*, inquit: Ebraica vox טעם de iis utique vsurpatur, quae lingua & palato, hoc est, gustu percipimus; ut cum dicitur *I. Sam. XIV, 24. Non gustavit vniversus populus panem.* Transfertur autem insigni figura ad intelligentiam hominis, ut idem hoc loco sit, ac experire, percipere, ad iudicii lancem expendere, ac denique frui; quo sensu *Prov. XXXI, 18.* de femina dicitur טעם, *sentit, intelligit quod bona mercatura sua.* Alterum verbum ראו de visu corporis alias frequens, figurate itidem sumtum, hoc loco idem est ac animaduvertere, cognoscere & obseruare; quamquam cur propriam significationem plane excludamus, non sit ratio; omnino enim & oculis lustranda atque adnotanda sunt quae Deus ad testificandam bonitatem suam aduersus homines praestat. Illud vero quod percipiendum & obseruandum venit, est Dei bonitas. *Quod bonus sit Dominus.* Est sane bonus Dominus, quod saepe adseuerat Dauid *Psal. XXV, 8. LXXXVI, 3.* Immo *nemo est bonus, nisi unus Deus. Matth. XIX, 19.* cuius imprimis omnes homines vberat fouetque benignitas. Intelligitur hic ergo summa Dei munificentia, quae largissima manu suas in homines erogat opes, non in eo tantum, quod ipsis per creationem id tribuerit, ut sint aliquid, sed quod ipsos etiam nunc conseruet multiplicique felicitate cumulare non desinat: quod aliis in locis non minus elegantissimis.

mis verbis confitetur **אודך לעולם כי עשית ואקורה שמך כי** :
 : **חסידך טוב נגד** *confitebor tibi in aeternum; quod feceris; & ex-*
pectabo nomen tuum, quia bonum est coram sanctis tuis Psalm. LII, 11.
 : **ואני קרבת אלוהים לי טוב** : *Me vero quod atcinet; propinquitas Dei*
mibi bona est. Psalm. LXXIII. 20. Accessit ergo vir rerum diuinarum cal-
 lentissimus, & nouo exemplo de probitate erga se Dei egregie confirma-
 tus, vniuersum mortalium genus, vt suo discant exemplo, & ipsi quo-
 que experiantur proprio, quam non sint vana & inania, quae de Deo
 & eius beneficiis in litterarum sacrarum monumentis differuntur; sed
 in re ipsa posita, vt velut sensibus possint percipi: pulchre admodum
 in hunc locum differit Iohannes Cocceius *Tom. II. oper. p. m. 147.* Cu-
 ius proinde hic non pigebit adscribere verba: *O homines brutos, eum*
non amant, eum non quaerunt, non sitiunt & esuriunt, cuius bonitatem
gustare licet & videre! videre, quia patent effectus. Gustare, quia nul-
la ratio admittit, quin illa sunt summae bonitatis effecta. Non tan-
tum species in factis est sinere, sed probanti penetrantique plenam satu-
ramque suauitatem inuergunt, caritatemque Dei insinuant. Vide, se
gratus esse velis, vt beneficia Dei non obiter transmittas, sed ita penetras,
vt laetitia animus tuus perfundatur, vt gratiae Dei veluti formam im-
pressam mentis oculis habeas: denique vt in iis, quae in hoc mundo a
Deo nobis praebentur suauia & iucunda, praelibemus gaudii immaresci-
bilis & gloriosi, quod est in fruitione Dei ipsius, suauitatem ac dulcedi-
nem ineffabilem, & ad eam sitiendam efferamur. Subiicit denique
 Dauid elegantem meditationem, qua concludit ex iis quae dixerat;
beatos illos esse qui se Deo permittant. Beatus vir qui confidit in eo.
 Dicere vult: quod si tanta Dei est bonitas, vt ab vnoquoque possit
 percipi, quid deerit vero ad plenissimam illorum beatitudinem, qui to-
 tos se Deos tradunt in clientelam, & confessione animi firma in Deum
 recumbunt, ab eodem bonitatis illius suae clarissima expectantes testi-
 monia. Haec verba Dauidis repetit Petrus, cum sanctos ad dulcis-
 simi euangelii doctrinam, *verbale ac sincerum lac desiderandum, in*
quo crescerent, adhortaretur, siquidem gustastis, inquit, quod benignus
fit Dominus I. Pet. II, 3. Quis enim eo verbo, tanquam suauissimo
 potu, inebriari non velit, quo Deus ipse se communicat, vt possint per-
 cipere omnes maximis, qui diuina gratia potiuntur, frui deliciis, claris-
 sima luce, summa tranquillitate?

§. X. Plura huiusmodi inueniuntur in scriptis Paulinis *II. Cor.* Consideratio *XIII, 5.* scribit apostolus ad Corinthios: *ἐαυτὸς πειράζετε, εἴ ἐστε ἐν τῇ πίσει, ἐαυτὸς δοκιμάζετε. ἢ ἔκ ἐπιγνώσκετε ἑαυτὸς, ὅτι ἰησοῦς χριστός ἐν ὑμῖν ἐστίν; εἰ μὴ τι ἄδοκιμοί ἐσθε.* *XIII, 5.* Vos ipsos tentate, num sitis in fide, vos ipsos probate. Aut num non cognoscitis vos ipsos, quod Iesus Christus in vobis sit? nisi reprobi estis. Horum verborum quæ sit sententia, vt constet clarius, occasio notanda est, quæ apostolo, vt illa Corinthiis iniungeret, subministrabatur: videbantur de muneris, quod gerebat, auctoritate subdubitare, & experimentum aliquod specimenque Christi, per apostolum loquentis, praefidenter exposcere, quod inuitur v. 3. Atqui, inquebat Paulus: *Christus non imbecillis est inter vos, sed potenter operatur in vobis;* non miracula tantum insignia designando; sed alia quoque dona Spiritus sancti elargiendo; quibus ea praestabat, quæ facile potentiam Christi sublimissimam coarguebant; quemadmodum & ipse Paulus cum Christo viuens satis ostentabat Corinthiis, diuina se esse praeditum virtute; se modo excuterent explorarentque, num sint in fide? se ipsos probarent, numquid enim non se satis nossent, quod Iesus Christus ipsis inesset? quod nisi esset, iam reproborum numero forent adgregandi. Vbi per fidem, eam nonduntaxat intelligit, quæ religionis christianæ dogmatibus absoluitur; sed & cum primis illam, qua oblatam salutem amplectimur; in hac fide sunt omnes, qui sincere se in Christi dederunt disciplinam; & vti fides ipsa est diuinæ operationis fructus, diuinæque potentiae documentum eximium; ita qui ea a Deo donati sunt, haud difficulter possunt in ipsis experiri diuinam virtutem; quod vt fiat, apostolus poscit Corinthios, ipsos cohortatus, vt tentent sese, siue explorent. Sicuti enim qui alterius vult expiscari mentem, variis eundem tentat quaestionibus, quod a Pharisaeorum gente aduersus Christum saepe factitatum esse, evangelistarum nos docent relationes *Matth. XIX, 3. XXII, 18. 34. Luc. XI, 16. Iob. VIII, 6.* Et Christum ipsum hac ratione tentasse suos discipulos, auctor est Iohannes. *Iob. VI, 6.* Eundem in modum periculum sui hic facere iubet Corinthios Paulus, numquid fides apud se egerit radices? Addit vero porro: *Probate vos ipsos. δοκιμάζειν,* hoc est, probare, illorum existit, qui, vt supra monuimus, an res iustum habeat valorem, exquirunt, *Iob. I, 12. Luc. XIV, 19. 1. Tim. III, 10. Sir. II, 5.* Quod sine instituto examine nequaquam fieri potest. Praecipit ergo

C

Pau.

Paulus, ut diligenter in se descendant Corinthii, ea obseruaturi, quae in iisdem agantur, ut nempe certi euadant, se esse apud Deum in gratia, quod alibi *suum opus probare Gal. VI, 4.* vocat. *Nonne enim,* pergit apostolus, *sentitis Christum in vobis esse.* Est sane Christus in credentibus per fidem, *Eph. III, 17.* At ille ubi est, non latet otiosus in obscuro, verum semper viuit, semper agit, ut Paulus non tam ipse quam Christus in ipso viuere videretur; *Gal. II, 20.* Christusque sit vita hominis fidelis *Col. III, 4. Phil. I, 21.* Ita quidem, ut iam ad peccata mortuus in exsequendis christianae vitae officiis strenuum se exhibeat. *Si enim Christus in vobis est,* ait alibi apostolus, *corpus quidem mortuum est propter peccatum; spiritus autem vita propter iustitiam. Rom. IIX, 10.* Qui enim Christum receperunt, (id quod fide fit, *Iob. I, 12.*) eos & in ipso ambulare docet, *radicatos & superaedificatos in ipso, & firmatos in fide, sicut edocti sunt, abundantes in eo cum gratiarum actione. Col. II, 6, 7.* Nisi, ut habent vltima apostoli in hoc commate verba, *reprobi estis;* christiani videlicet adulterini, nomine mentientes Christi discipulos, a re ipsa remotissime positi. Ex aduerso, si Christi, in se operantis, ipsi vestigia persentirent, praesto erat concludere, quanta sit Paulus exornata virtute, qui eos ad fidem adduxisset. Quae Fridericus Balduinus, grauissimus scripturae interpres, in hunc locum commentetur *p. m.* lubet huc adponere, quia rem egregie illustrent: *Virtutem Christi, qui in cordibus fidelium habitat, in vobis ipsis experiri potestis. Is enim fidem in vobis operatur, quam ex motibus Spiritus sancti, ex precibus, ex consolatione efficaci, ex spe viua animadvertere & probare potestis, nisi prorsus reprobi facti estis, & nisi per impenitentiam vestram fidem & Spiritum sanctum amisistis, in his enim virtus quoque Christi operari desit.* Ceterum, quae hic monuit apostolus, haec monuerat iam pridem, cum de salutari sacrae coenae usurpatione differebat *I. Cor. XI, 28;* nec opus est, iisdem ut inhaeamus.

Consideratio
loci Ebr. VI,
4, 5.

§. XI. Sed praeterire non possumus insignem quam maxime locum, in quo luculenter, si vsquam, ista traduntur. Casus enim proponitur, qui contingere sane posset, ut qui in rebus diuinis fuerant experientissimi, tamen diuina exciderint gratia. Habetur vero *Ebr. VI, 4, 5.* ἀδύνατον γὰρ τὰς ἀπαξ φωτισθέντας, γευσάμενους τε τῆς δωρεᾶς τῆς ἐπιθεωρίας, καὶ μετόχους γεννηθέντας πνεύματος ἁγίου, καὶ καλοῦ

lo sermo est, vere illuminati, vt discussis intellectus tenebris, res diuinas mente comprehenderint; haec enim vocis ἀπαξ vis est, vt non tantum vnitatis sit nota, sed & adseuerandi & veritatem exprimendi habeat vsum, vt fit *I. Petr. IV, 10. Iud. v. 3.* quod Salomoni Glasfio iam pridem notatum est *Philolog. Sacr. Lib. III. Tract. V. Can. XIV. p. m. 710.* gustauerunt porro donum supracaeleste, per quod cum aliis suae gentis auctoribus Theophylactus remissionem innui existimat peccatorum *Coment. in Ebr. VI, 4. p. m. 924.* Sed magis est, vt eiusmodi intelligamus donum, quod e coelo profectum descenderit, in has terras; quod quale sit, nemo dubitabit, qui nouerit, Christum esse, qui e coelo veniens *Iob. III, 31.* datus est mundo *Iob. III, 16.* Quem gustarunt, cum eius facti participes *Ebr. III, 14.* eumque induentes *Gal. III, 27.* totum lucrifecerunt *Phil. III, 8.* diuinamque eius virtutem & efficaciam in se sunt experti. Sed & participes facti sunt Spiritus sancti, qui credentibus donatur, vt non aliter ac in suo templo in ipsis commoretur *Rom. IIX, 9. I. Cor. III, 16. VI, 19.* Effunditur autem in fideles, ipsos vt regeneret, illuminet, renouet & sanctificet, *Iob. III, 5. 6. Tit. III, 5. 6.* vt ipsos dirigat *Rom. IIX, 14.* & seu pignus aliquod & artha ipsos in cordibus suis obsignet, & de salute persuasissimos reddat. *II. Cor. I, 22. V, 5. Eph. I, 13. 14.* Bonum quoque gustarunt Dei verbum; verbum scilicet quod continet promissiones illas iucundissimas, quibus gratia Dei salutaris, cum omnibus beneficiis, a Christo Salvatore partis, piis omnibus offertur. Quemadmodum vero euangelium potentia Dei est ad salutem omni credenti, *Rom. I, 16.* quemadmodum viuens est verbum Dei, & efficax & secantius omni gladio ancipiti: Et pertingens vsque ad diuisionem animae ac spiritus *Ebr. IV, 12.* ita vim quoque eius quid mirum est, si senserint in se illuminati? Denique & virtutes futuri seculi gustarunt. Futurum seculum huic, quod nunc viuatur *Gal. I, 4. Eph. I, 21. VI, 12. I. Tim. IV, 10. Tit. II, 12.* opponitur seculo; & quando ita absolute est positum, aeternitatem significat, vt quando Christus ab apostolo super omnia potestatem dicitur accepisse, non tantum quod in hoc seculo nominatur, sed & in futuro *Eph. I, 21.* Vt & Petrus, de verbo Deo differens, permansurum illud esse ait eis αἰῶνα in aeternum *I. Petr. I, 21.* Et huius seculi degustarunt virtutes, non imaginem saltem aliquam, & euanidam speciem, sed rem ipsam perceperunt. Sunt autem illae virtutes Dei ipsius, potentissime olim

olim in electis operaturi: quanquam & nihil obstat, quo minus in hoc loco diuinae virtutis effecta simul intelligantur; quæ hac nomenclatura solent alias etiam gaudere, vt in illis Pauli *Gal. III, 5. qui ergo in vobis ministrat Spiritum, & virtutes in vobis operatur.* Huc pertinent & Petri verba, superius iam ex parte laudata; sed hic non præter rem repetenda *II. Petr. I, 3. Sicut omnia nobis diuinae virtutes ipsius, quæ ad vitam & pietatem spectant, donatae per cognitionem eius, qui vocauit nos per gloriam & virtutem.* Quænam sunt autem illa, quæ manent sanctos in vita æterna, ipsius Dei potentia efficienda? *Gaudium ineffabile & glorificatum I. Petr. I, 8. solatium ineffabile Luc. XVI, 25. arctissima cum Deo & Christo Salvatore vnio Iob. XVII, 21, 22.* Atque horum in intimis iam medullis prægustum habuerunt in hac vita, ad sanctissimas delicias ex gratiosa Dei operatione admissi. Summa ergo illorum, quæ dixerat apostolus omnium, huc redit: esse qui luce diuina toti collustrati & bonorum coelestium vere facti sunt participes, suauitatesque diuinas in intimis sensibus experti; vsque adeo, vt demum in coelorum penetralia intromissi, quæ Deus operaturus olim est in beatis suis, in animabus iam præsenferint.

§. XII. Non lubet vltius insistere scripturae testimoniis, rei Probatum et certitudinem adstruentibus, quorum quidem longe maior ad manum iam exemplis esset copia, si nunc in animo esset, scripturae interpretari oracula. Vti Iacobi, Davidis, Pauli. le tamen erit, nonnulla eorum sistere exempla, qui multis experimentis circa res diuinas fuerunt eruditi, quod ipsi de se libenter confitentur. Iacobus benedicturus nepotibus suis, singularem depraedicat Dei erga se curam ac sollicitudinem, quam per totum vitae suae cursum factis fuisset expertus, *Deus, inquit, coram quo ambularunt Patres mei, Abrahamus & Isaac, Deus, qui paut me, ex quo sum vsque ad diem hunc Angelus, qui redemit me ex omni malo, benedicat pueris, vt vocetur in iis nomen meum & nomen Patrum meorum, Abrahami & Isaaci, crescatque in multitudinem in medio terrae. Gen. XLIX, 15, 16.* Quantam pastor in ouem vnicam solet conferre curam *II. Sam. XII, 3.* eo studio Deum quoque semper memorat se fuisse complexum. Ex quo facile constat, quam multa amoris, prouidentiae, gubernationis singularis in auerruncandis periculis, in sufficiendis solatiis; & denique in præstanda sibi laetitiae diuinae occasione specimina obseruare potuerit Isaacus, semper aduersus alios depraedicanda; & verissimam fuisse promissionem

sionem illam: *Ecce ego ero tecum, & custodiam te in omni loco, quo abiueris, reducamque te ad terram hanc: quia non deseram, usque dum fecero, quod locutus sum tibi. Gen. XXII, 15.* Non minora sunt, quae expertus est Dauid, tum in se ipso, quae erant admiranda; tum & in aliis, sibi quae facta essent, a Deo, in intimis percepta animae, quae cum consideraret, non poterat non exclamare **לְכוּ שִׁמְעוּ וְחַסְפוּ כִּי יִרְאֵי אֱלֹהִים אֲשֶׁר עָשָׂה לְנַפְשׁוֹ** *Ite, audite & enarrabo, omnes timentes Dei, quae fecit animae meae. Psalm. LXVI, 16.* Qualia vero erant illa, quae animae ipsius praestiterat? de iis saepe loquitur in psalmis: erat, cum anima Dauidis infernalibus adfligeretur doloribus, ut ipse sibi a Deo videretur ad perpetua tormenta damnatus, qua de re subinde conqueritur *Psalm. XLII, 7. LXXIII, 26. LXXVII, 3. maxime Psalm. LXXXIIX, 4, 15.* Sed Deus tamen gratiose iterum eidem subueniens, dulcissimo solatio eiusdem animam moerore deiectam demulcebat, quod ipse commemorat: *Iehoua pastor meus; ideo non carebo re ulla: nam in pascuis herbosis cubare faciet me; & ad aquas quietum deducet me, his ille animam meam recreabit Psalm. XXIII, 2, 3.* & alibi praeclare auxilium Dei celebrat: *Iehoua ascendere fecisti ex inferno animam meam, uiuificasti me ex descendentibus infernum. Psalm. XXX, 4.* *Circumdederunt me funes siue dolores mortis, & angustiae inferni inuenerunt me; angustiam & tristitiam inueni. Sed nomen Iehouae inuocaui, dicens: quaeso Iehoua eripe animam meam, gratiofus est Iehoua, & iustus est Deus noster misericors, custodiens & simplices Iehoua; quum itaque alteror, tua me seruat. Ideo reuertere anima mea, in quietes tuas, quia Iehoua tibi retribuit. Liberasli namque animam a morte; oculos meos a lacryma; pedes meos ab impulsu. Psalm. CXVI, 3.-8.* Erat cum anima Dauidis vehementissime ardentissimeque Deum desideraret, hoc est, in eius veluti amplexibus solatio firmari, & voluptate ex unione cum Deo oriente gaudere, verbo; praesentia diuina frui, concupisceret; Vnde verba illius desiderii sanctissimi plenissima. *Psalm. XLII, 1, 2, 4.* *Sicut ceruus vociferatur super riuus aquarum; sic anima mea vociferatur ad Te, Deus. Sitit anima mea Deum, Deum vivum: dicens, quando venero, ut videar coram faciebus Dei? facta est mihi lacryma mea panis diu noctuque: dum dicitur ad me toto die, ubi est Deus tuus? Haec memorabo & effundam super me animam meam. Eadem ratione Psalm. LXIII, 1, 2.* *Deus, Deus meus est, mane quaero te, sitit anima mea tibi;*

tibi; desiderat te caro mea in terra siccitatis, & ubi lassus sum sine aquis. Sed erat quoque, cum Deus animam Davidis se ipso atque secum summa laetitia summaque tranquillitate impleret; unde hac eius verba: *In Iehoua gloriabitur anima mea: audient humiles, & gaudebunt Psalm. XXXIV, 3. Adhaeret anima tibi, me autem sustentat dextra tua Psalm. XXII, 9.* Quae vero adversus alios Deus egerat, non minus studiose animaduertat David. Unde experientia edoctus, tum quae piis, tum quae impiis euenerant, exponebat: *Puer fui, inquit, etiamque conueni; sed non vidi iustum derelictum aut semen eius quaerens panem. Psalm. XXXVII, 25.* Longam hic allegat experientiam; quousque recordari poterat praeteriti temporis spatium, inde a pueritia usque, dum grandaeuus factus esset, multa quidem euenisse, obseruatu dignissima, non meminisse se tamen, iustum, qui in Deum omnem defigit animi fiduciam, iustitiaeque & pietatis indefesso studio tenetur, a Deo destitutum, & sine auxilio relictum fuisse; quamuis negari neutiquam possit, in calamitates aliquando ingentes eiusmodi pium illapsum; nec meminisse quoque, semen eius, utcumque temporis iniquitate eo adactum, ut panem aliquando ab aliis petere cogeretur, penitus a Deo abiectum, veluti quod sua ope denique subleuare nollet, quod promiserat Deus & Iacobo *Gen. XXVIII, 15.* Nam sic nobis conuenientissime videtur esse locus explicandus, ut ad vltimum membrum repetatur id, quod paulo ante praecesserat, cum alias videretur David innuere, non se obseruasse, quod tamen ipse expertus erat, ut urgente fame & penuria tum ab Ahimelecho sacerdote, *I. Sam. XXI, 3.* tum a Nabale *I. Sam. XXV, 8.* panem sibi posceret suppeditari; id quod a praestantissimo scripturae interprete Martino Geiero iam monitum est hoc loco *p. m. 618.* licet Simeoni de Muis videatur aliter *Comment. in hunc locum p. m. 181.* At vero obseruauerat & longo rerum usu *impium violentum, & virescentem sicuti laurum viridem: cum vero quis praeteriit; ecce non erat amplius ille, quaesuisse se quidem eum, sed non esse inuentum Psalm. XXXVII, 35, 36.* Hoc quippe & saepissime sibi esse cognitum, homines feros nullius religionis, qui huic vni rei studuerint, ut alios violententer supprimerent, felicitate mirum in modum effloruisse, rebus omnibus copiose adfluentibus; non aliter ac laurus virescentibus foliis pulcherrime sese effert, ut vno omnium ore, felicissimi viderentur esse praedicandi; sed breue id generis fuisse gaudium; cum euentus docue-

rit,

rit, eos qui modo rerum potiebantur, quos respiciebant omnes, a quibus fortunae suae incrementum expectabant, quosque propterea observabant solícite, quorumque auctoritate demum agebantur omnia, evanuisse veluti, ut nec vestigia quidem illorum adpareant vlla; prorsus ut miram Dei providentiam super homines tam pios quam impios observatam esse a se scribit: *Psal. LXXIII, 1. seq.* Manassis, Regis Iudae, faciemus hic quoque mentionem, qui cum antea vita turpissime acta & horrenda idololatria iram diuinam in se concitasset, tam ferox, tam obstinatae malitiae, ut verum Israelis Deum plane haberet insuper; mox in deterrimam crudelissimamque seruitutem abductus, & pessime habitus; cum ad saniolem mentem rediisset, & coram Deo humiliter se prostrauisset, exauditus ab illo est, & restitutus in dignitatem pristinam, & tum sane *cognouit*, ac re ipsa expertus est, quod *Iehoua esset Deus II. Chron. XXXIII. 13.* Quid vero de Paulo dicamus? qui cum a Christo ipso esset edoctus. *Gal. I, 11.* postmodum, tum incomparabilibus, quibus ipsum dignabatur gratia diuina, beneficiis; tum & ingentibus afflictionibus, quibus frequentissime colluctabatur, mirifice ex ipso usu circa ea quae edoctus erat, est confirmatus; quod ex *Actor. XXVI, 22. II. Cor. XI, 22. seq. II. Cor. XII, 2. II. Tim. IV, 17, 18.* patet. Hinc illa fidei tam ardentis, quae in ipso eluxit constantia, hinc illud animi robur invictum, hinc illa mentis altitudo, hinc illa summa laetitia, qua mirabiliter efferebatur, nonnunquam nascebatur. Hic vero non possumus, quin ex doctissimi viri, Hieronymi Osorii, relatione de iuvene quodam Ebraeo, sacra christianorum amplexo, quaedam adponamus, ad illustrationem rei, de qua agimus, aptissima; docent enim egregie, quantam in re christiana adeptus sit experientiam. Ita vero sermonem illius repetit *de Sapientia p. m. 293. Idem semper eram: idem sentiebam: nulla vnquam mihi lux ob oculos affulsit: nullum fuit vnquam mihi solatium in rebus aduersis allatum: nullum in angoribus alleuamentum. Animus vero semper exilis, semper aridus, atque ieiunus in eadem molestia, atque fastidio permanebat. Nihil postremo cognitione comprehendere vnquam potui, quod non cuius in mentem venire potuisset: contra vero multa sum valde furenter opinatus, quae in nullius hominis sani rationem cadere potuissent. At postquam diuini spiritus adpulsu me ad Christi nomen adiunxi, Christe sanctissime, quis mihi splendor illuxit. Quae vidi. Quae percepi. Quae mente & ratio*

ne

ne complexus sum. Quae letitia & voluptate perfusus. Ita mihi Deum meae salutis auctorem propitium velim, ut interdum dubitem, an fidem rebus diuinis habeam. Nam si fides (ut multi definiunt) est credere quod neque sensibus, neque ratione percipitur, equidem omnia, quae christianorum disciplina credenda proponit, me cernere puto.

§. XIII. Liquet ergo ex iis, quae allegauimus, dari apud regenitos certum experientiae genus, quod, ut nobis videtur, consistit in eo, ut exerente vim suam verbo diuino, Deoque ipso gratioso influxu in animam illabente, aut quando diuinae promissiones & minae vel in se vel in aliis implentur, mens hominis fidelis ad omnia diligenter attendat; ut adeo conuenientissime omnium definienda videatur experientia christianorum, quod sit perceptio eorum, quae in verbo Dei exhibitis vel promissionibus vel minis proponuntur; siue quod sit cognitio, quae ex obseruatione operationum diuinarum tum in se, tum apud alios comparatur. Haec christianorum experientia, prout iam insinuauimus, vel colligitur ex iis, quae in aliis animaduertimus, vel ex iis, quae nobis ipsis eueniunt, quorum haec quidem securior est quam illa, ut tamen saepe numero insigniter etiam ipsa nobis inferuiat. Videmus in aliis multoties gratiam diuinam esse efficacissimam, ut vel in pericula & calamitates coniecti, aut aliis in occasionibus, fidei, spei, fiduciae & patientiae edant praestantissima specimina, & Dei adiuuantis subsidio connixi, grauissimas superent difficultates. Videmus in aliis saepissime effulgere miram Dei bonitatem, variis gratiae singularis effectibus sese ad omnium stuporem prodentem, ut vel manibus palpari possit. Videmus in aliis luculentissima saepe misericordiae diuinae, in serua flagitiosissimorum hominum conuersione, testimonia, qua certi reddimur, & Deum misereri aliquando peccatorum maximorum, *I. Tim. I, 14, 15, 16.* & spem adeo bonam concipere possimus. Huc qui aduertit mentis oculos, nae in rebus diuinis cognitionem sibi pulcherrimam comparare potest. Interim longe maior petetur ex propria experientia, quae vnus cuiusque sensu constat.

§. XIV. Nos ergo impostero ad eam maxime respiciemus. Quaeenam vero sunt illa, inquit aliquis, circa quae experiendi studium potissimum in renato debet esse occupatum? Multa sunt & infinita ferre; ac ut monuimus iam antea, tam late patens hic se aperit campus, quousque ipsa potentia Dei & gratia sese exerit. Cum vero vnus-

Quid sit experientia christianorum & quotuplex?

Circa quae versetur experientia christianorum?

D

quis-

quisque proxime sibi habitat, in iis, quae contingunt unicuique aduer-
 tendis sine dubio & potissima & vtilissima impenditur opera. Qui er-
 go sibi attendunt, cognoscunt, quam gratiose circa se laboret Dei bene-
 volentia; qua occasione ad seriam conuersionem se olim adduxerit;
 quam varie sua se semper habuerit fides; modo valida & magno robo-
 re se sustinens, modo languidior & flaccescens; cognoscunt, quos defe-
 ctus habeat, quomodo incrementa ceperit, quibus colluctationibus sub-
 inde fuerit exercita, quibusque consolationibus refocillata. Cogno-
 scunt, quam saepe mutetur facies Dei, semper quantumuis benignissimi
 patris, qui nunc blandissime respiciat suos, & veluti in sinu gratisime
 foueat; nunc veluti hostis crudeliter in animam inuadat; cognoscunt,
 quam nunquam non caro sit, occupata; quibus artibus vtatur, vt sibi
 subiiciat spiritum; cognoscunt, quam facilis, nisi sibi caueat aliquis, in-
 grauissima peccata sit lapsus; sed quantis doloribus constet, iterum ad-
 surgere; vt summa voluptate admittantur peccata, quae tamen non nisi
 contrito corde possint expiari: cognoscunt, quam saepe quidem sum-
 mis mens doloribus adficiatur, quam saepe autem & incredibili laetitia
 corripiatur; quam nullum vniuersi mundi gaudium adaequet; cum
 quicquid id est, cum animi aliqua perturbatione coniunctum sit; coe-
 lestis vero & spiritualis laetitia sit purissima, & nihil habeat admixtum,
 quod mentis tranquillitatem infestet. Vbiq; autem obseruare licet
 oculis mentis Dei infinitam bonitatem, cum summa sapientia, veritate
 potentiaque coniunctam; qui ita moderetur rebus humanis, vt suus
 sibi constet vbiq; honos, & hominum promoueatue salus, quo ipso fi-
 nis omnium praestantissimus a Deo semper obtineatur. Sed haec &
 longe plura alia, expertis familiarissima, ipsa experientia commodius
 addiscuntur.

Quomodo &
 quibus mediis
 experientia il-
 la sit compa-
 randa?

§. XV. Haec quidem & innumera alia ingerunt se veluti omni-
 um oculis, si modo essent, qui eisdem obseruandis industriam semper
 accommodarent suam. Vbi mirari liceat hominum socordiam, qui,
 cum aliis in rebus sint admodum curiosi obseruatores, ad Deum tamen
 non adscendunt, nec eius opera sibi reddunt familiariter nota. Auidi
 sunt ad infimos vsque naturae sinus penetrandi; sed in iis, quae im-
 mensam Dei sapientiam insinuant, & suae salutis negotium contingunt,
 turpiter ignaui; & ad externos effectus subsistentes; quasi non detur vl-
 terius progrediendi spatium. Quid ergo agamus, vt rerum divina-
 rum

rum reddamur experti? Id agendum opinamur, quod ii solent, qui in rebus mundanis longo rerum usu conspicui & illustres habentur. Serio homo fidelis incumbat actibus, quibus acquiritur salus, frequenter cum Deo conuersetur, in se descendat, intima excutiat, & singula probe animaduertat. Nimirum non alia ratione, qui in mundo experientia clari habentur, ad hanc peritiam enisi fuere, vt saepe eruditissimis antehabeantur; negotiis admoti, & in operibus crebri fuerunt, ad singula attentum animum adhibuere, rerum euentus prudenter diiudicantes & obseruantes, quod a Dauide & Paulo factum esse, viris in rebus diuinis expertissimis, ea quae de hac re nobis reliquerunt monumenta, testatum faciunt; Videatur imprimis *Psal. LXXIII, 1. seq. II. Cor. VI, 4. XI, 23. seq.* Praeterea vtilissimum fuerit, vt, quae vel in se, vel in aliis quoque diuina opera obseruata sunt, referantur memoriae ergo in tabulas, vt longo post tempore relegi possint. Si enim ad retinendam gestorum memoriam, & vt posteritati inferuiatur, res, quae per terrarum orbem patrantur ab hominibus, litteris commendentur a diligentibus viris & factorum gnaris; quare non dulce, non vtile sit, actus Dei suae priuatae pietatis ergo, tum vt & aliis de Dei in nos clementissimo fauore constet, in litteras mittere? Quam breui tempore quantas diuitias colligere possimus? quam multa de potentissimo Dei regimine, de eius infinita sapientia, deque prouidentia singularissima, haberemus testimonia? Utinam haec frequentius fierent, & christianos mox videremus expertissimos.

§. XVI. Interim vti creberrime illos, qui in adnotandis rebus, quae geruntur in hoc mundo, falli contingit, nisi sibi singulari solertia prospiciant; ita cauto in experientia spirituali comparanda opus est, ne fallatur Christi adfectator; & ea pro diuinis operibus habeat, quae causis longe aliis sunt adsignanda. Hic vero imprimis necessarium est, vt quae naturae sunt, ab iis quae gratiae sunt, seiungere norit. Fateor in hoc verti summam christianorum sapientiam; & eum demum in rebus fidei peritum dixerim, qui & in se, idque praesertim, & in aliis iusto discrimine illa discernere didicerit. Atque illorum semper praclarissimam & vtilissimam existimaui operam, quae in id a viris doctissimis & rerum diuinarum callentissimis fuit collocata, quanquam paucissimi illi sint, & vix numerum faciant. Non negauerim, haec melius sentiri quam doceri posse; neque tamen desperandum est, posse hic vnum

Quid cauendum hic sit, ne decipiamur.

& alterum adferri criterium, quo utriusque discrimen pateſcat, & quo conſtet, utrum in vera aliquis ſtet gratia. *I. Pet. V, 12. I. Cor. II, 10.* Naturae illa eſſe dicimus, quae ad eſſentiam rei ita ſpectant, ut abeſſe non poſſint, quaeque adeo vires ipſius non exſuperant. Gratiae vero vocabulo diuinum fauorem frequentiffime in ſacris innui, tralatitium eſt. *Rom. V, 2. VI, 15. Eph. I, 6, 7. Phil. 1, 7. I. Pet. II, 10.* Sed tamen & gratiae nomen huius diuinæ benignitatis effectum denotare, multis ex locis non minus euidenter conſtat. *I. Cor. I, 4, 5. 6. 7. III, 10. II. Cor. IIX. 1. I. Pet. IV, 10.* Quamuis igitur omne bonitatis & beneuolentiae genus, quodcunque Deus erga creaturam liberaliter expromit, gratiae vocabulo indigitari poſſit; ea tamen proprie gratia vocari in ſcripturis manifeſtum eſt, quae a Deo in rationalem conferuntur naturam, ad quae neque naturae legibus a ſe inſtitutae, neque legibus creaturae rationalis tenebatur. Vide prolixius haec explicantem grauiffimum Theologum, Conradum Danhauerum, *Hodoſoph. Phoenom. IX. p. m. 840.* & in adpoſita *tabula.* Sed illud nunc diſquirendum quam maxime venit, quaeenam effecta gratiae, quaeenam vero naturae viribus ſint adſcribenda? Aliquando enim tam ingenioſam, tam induſtriam, tam ſtrenuam ſe praebet natura, ut gratiam vel imitari vel mentiri videatur. Id ergo conſtituendum eſt ante omnia, nunquam tam ſplendide ſe inferre naturam, quin ſe prodat tandem & agnoſcatur, ſi bene ſibi attendere quiſpiam ſtudeat. Iſta ut explicatius tradamus, pro certo haberi volumus, hominem, cum a Deo crearetur, ita eſſe conditum, ut ſibi ipſi ad ſuam felicitatem, cuius adſequendae deſiderio a natura vehementiſſime ſtimulatur, minime omnium ſufficere; ſed ut eandem vnice in Deo, ſuauiſſime cum ſe vnito, quaerat & inueniat. Eſt autem certiffimum, primum hominem in omnibus reſpectaſſe Deum, in eiusque luce & amore fuiſſe feliciffimum. Cum vero infando lapſu ſe a Deo auerteret, praegnanti factus ſimilis eſt, quae adpetitione rerum inordinatiſſima mirum quam vexatur; ſic enim & homo conuerſus ad ſe ipſum, & rebus vaniſſimis huius mundi adhaereſcens, ad ſe refert omnia, ſui ſtudioſiſſimus, & Deum a ſua beatitate excludens, niſi quoad deſideriis ſuis lenocinari videatur. Quis neget vero, hominem huiusmodi, ſui amore pleniffimum, & omnia, quae agit, ſua cauſa tantum agentem, intellectu miſerrimis obſideri tenebris, & voluntate in res turpiſſimas abripi, cupiditatibusque prauiffimis hinc inde irritari,

ri,

ri, ita ut suas utilitates, honores & delicias respiciat in omnibus. Fieri ergo non potest, ut homo, sibi suisque facultatibus nondum a gratia adiutis, relictus, quicquam suscipiat, quod auerso a se studio ad Deum, tanquam supremum scopum, vnum collineat; sed quicquid cogitat, quicquid molitur, quicquid comminiscitur, quicquid operatur, in eo nunquam ipsum sui obliuisci pro certo est habendum, utcunque speciem admirandae alicuius virtutis habeat; quod nuper admodum ingeniosissimus Esprit, homo Gallus, scripto de Falsitate virtutis humanae opere, fuse & eleganter demonstraui. Hoc ergo nunc opus gratiae est, ut hominem tam misere se habentem, Deo, salutis fonti, restituat, quod non aliter contingere potest, quam si eum regeneret, eiusdemque desideria ad Deum postliminio reducat. Vnde illum in gratia demum esse certissime euincitur, qui paupertatis suae conscius ad Deum allegat desideria & cupiditates suas, Deum anxie quaerit, atque in eius vniuersione suam felicitatem esse sitam, est persuasissimus. Porro apud quem gratia diuina sedem suam fixit, in eo non segnis certe est; sed praesentiam suam confestim operationibus suis testatur: nec enim ut lapis se habet, in terra proiectus, qui nihil de se procreat, per se sterilissimus; sed ut semen, quod mox spicam proiicit & flores induit, fructusque profert laetissimos multiplicisque; sed ut flores, amoenissimum odorem de se spargentes; sed ut ignis, flammam cum calore iugiter emittens. Non ergo fieri potest, ut qui gratia Dei potitus est, ignauus sit opera; quin potius semper adest, in quo se exercent. Quocirca cordis affectuumque mutatio, tutissimum animi, per gratiam renouati, signum est, cum non in externis tantum mutetur homo renatus; sed in intimis suis longe aliter, atque olim iam sit animatus. Iam alio sensu, qui Christi est, ducitur, iam aliud de rebus in intelligentia fouet iudicium, iam aliis trahitur voluntas eius desiderii; iam aliis delectatur operibus & studiis; & ut breues simus, longe aliter ac olim cogitat, loquitur, agit, ac olim. II. Cor. V, 17. Pulchre hac de re Macarius disserit, Hom. IX. §. IX. p. m. 120. Ὡσπερ γὰρ ὁ φλεγόμενος καὶ κατεχόμενος πυρετῶν, ὅσπερ ἂν προσενέγκῃς αὐτῷ βρώμα ἢ πόμα ἢ δισον βδελύσσεται, καὶ ἀποβάλλει. διὰ τὸ πυρετῶ φλέγεσθαι αὐτὸν, καὶ ὑπ' αὐτῆς σφοδρῶς ἐνεργεῖσθαι τὸν αὐτὸν τρεῖσιν καὶ οἱ φλεγόμενοι τῷ ἐπιφανίῳ τῶ πνεύματι ἰερῶ καὶ σεμνῶ πόθῳ καὶ τῷ ἔρωτι τῆς ἀγάπης τῶ θεῷ τὴν ψυχὴν τρωθέντες, καὶ τῷ θεῷ καὶ ἑ-



πνευματικῶν πυρῶν, ὃ ὁ κύριος ἐν τῇ γῆ ἤλθε βαλεῖν, καὶ θέλει ἐν ταῖς
 χεῖρας ἀναφθῆναι, σφοδρῶς ενεργεῖται, καὶ ἐκκαίονται εἰς τὸν ἕρ-
 νιον τῶν χειρῶν πύρον, ὡς περιείρηται, πάντα τὰ τῶν αἰώνων ἔνδοξα
 τέχνη, καὶ τίμια, ἀπόβλητα καὶ μισητὰ λογίζονται, διὰ τὸ τῆς ἀγά-
 πης τῶν χειρῶν πῦρ τὸ συνεχὸν καὶ ἐκκαῖον καὶ φλέγον αὐτὰς τῆ
 πρὸς τὸν θεὸν διαθέσει, καὶ τοῖς ἐπνευματικοῖς ἀγαθοῖς τῆς ἀγάπης ἐξ
 ἧς ἔδεν τῶν ἐπνευματικῶν ἢ ἐπιγείων, ἢ καταχθονίων χωρεῖται δυνήσε-
 ται τέχνης, καθὼς ὁ ἀπόστολος ἐμαρτύρησε παῦλος, ὅτι τίς ἡμᾶς
 χωρεῖται ἀπὸ τῆς ἀγάπης τῶν χειρῶν; καὶ τὰ ἐξῆς. *Quemadmo-
 dum enim qui ardenti feбри laborat, quemcunque ei offeras cibum aut
 potum, id quamvis suauissimum, abominatur ac renuit, eo quod feбри
 inflammatus ab ea valde exerceatur: eodem modo, qui Spiritus caelestis
 sancto ac venerabili desiderio accensi, amore dilectionis Dei in anima
 sauciati, ac diuino coelestique igne, quem Dominus in terram missurus
 venit, vultque velociter accendi, vehementer incitati, atque coelesti de-
 siderio Christi accensi sunt, omnia, ut dictum est, quae sunt in hoc seculo
 praeclara ac pretiosa, repudianda & odio digna reputant, propter ignem
 dilectionis Christi qui constringit, accendit & inflammat eos affectione Dei,
 & coelestibus bonis dilectionis. A qua quidem nihil, siue terrenum, siue subter-
 raneum sit, eos separabit: sicut apostolus Paulus testatum fecit Rom. VIII, 35.
 quis nos separabit a caritate Christi, & quae sequuntur. An ergo aliquis sit
 in gratia, de eo ex ipsius gratiae praesentia redditur certissimus.
 Haec enim diuina luce sic adficit mentem, eandem ut lucidam, tran-
 quillam, laetam, ac veluti ex morte viuam, & ex tenebris spississimis il-
 luminatam ac numine coelesti gloriose triumphantem reddat. *Eph.
 V, 8, 14. Iob. XII, 35. I. Thess. V, 4. Ies. LX, 1, 2, 3, 4.* illa sic adficit men-
 tem, ut ex vi & principio interno, efficacissime sese exerente, sola illa
 aeterna, quibus salus animae continetur, respectet, in pretio habeat,
 & studio suo & consecutione digna reputet; & ut se totumque homi-
 nem ex illorum intuitu regat, cetera veluti ad se non pertinentia despi-
 ciat, feris votis expetens ab eo onere liberari, ut omnibus curis & af-
 fectibus solis aeternis possit vacare. Quemadmodum ergo sol sui i-
 psius est argumentum & testimonium sufficiens; ita & gratia ipsa
 suo aduentu de se potenter testatur. *Gratia enim diuina efficax, ut
 luculenter Theologus grauisissimus, Io. Georgius Dorscheus ait, Pen-
 jadec. Diss. IX. thes. 15. p. m. 318. non agit solum per suasiones morales*
 inter-*

internas; proponendo nobis objectum amabile; sed etiam vero, diuino & ineffabili amoroso influxu potentiae suae gratiosae. Quamquam, cum peccatum adhuc in homine etiam regenito inhabitet & pravae illae concupiscentiae, semper summa attentione opus sit, ne quando decipiamur. Eleganter Macarius *De Eleuatione mentis cap. XIV. p. m. 128.* Τεθάρρηκε τῶν εὐδαιμονῶν τῶν ὁξὺ διὰ σύνεσιν βλεπόντων εἰπεῖν ὅτι χάριτος μοι σηνέσης, ἀπὸ ἡλλαγμῶν λοιπὸν καὶ τῆς ἀμαρτίας ἐνεργεῖ γὰρ, ὡς εἴρηται, καὶ τὰ δύο ἐν τῷ ἐνὶ καὶ τῷ αὐτῷ νῶ, πάντοτε οἱ εὐκολοὶ τε καὶ ἀμαθεῖς μικρόντι νῆμα πνευματικὸν ἐσχηκότες, νενήκημεν ἤδη λέγουσιν. ἐμοὶ δὲ δοκεῖ τὰ πρῶτα ἔτι εἶναι ὡς περὶ ὅταν ἡλὶς καθαρῶς ἐπιλάμπῃ σκοτεινὸς ὁ ἀνὴρ ἀφῶν ἢ ὀμίχλη ἐπιδραμῶσα ἐπισκοπίση αὐτῶν τῷ καλῷ φωτὶ τῆς γὰρ παραπλησίως ἔχουσι τῷ λόγῳ οἱ τῆς μὲν θεῶν χάριτος, ἐπιτυχόντες, μήπω δὲ πρὸς ἀκριβείαν διακαθαρθέντες, ἀλλ' ἐν τῷ βάθει ἐτι κατὰ σχετοὶ ὄντες ὑπὸ τῆς ἀμαρτίας, ὥστε πολλῆς τῶ ὄντι τῆς διακρίσεως δεῖ πρὸς τὸ πείρα ταῦτα τῆ τελειωτάτη προλαβεῖν. *Nemo igitur eorum, quibus acutius cernere sacrae prudentiae lumen dedit, ausit unquam dicere; ex quo praesentem in me sentio gratiam, liberatus sum in omne tempus ab omni malitia. Duo enim, ut dictum est, inter se aduersa in mente agunt, gratia & concupiscentia, utcumque cito creduli & imprudentes statim dicant: Vicimus, & debellatum iam est. Mihi quidem contra sic videntur huius se generis res habere, ut quando soli pure fulgenti suboriens repente vapor & caligo velamen veluti obduxerit; sic similiter, uti diximus, se habent, qui gratia Dei potiti, sed accurate nondum purgati sunt; sed in penetralibus profundis adhuc a peccato tenentur. Quare multa profectio discretionis opus est, ad experientiam rerum talium perfectissimam parandam. Non minus tamen & cognoscere potest, an aliquid fuerit a gratia diuina, an vero a natura aut a potestate diaboli aduersa profectum? Si quis est, qui spreto auxilio Numinis diuini, sibi ex factis praeclaris emolumentum, animi delicias, commendationem ad alios, adplausum & opinionem aliorum apud se quaerant, hos a gratia destitutos sibi relinqui, quid mirum? quid & mirum, facta quoque praeclarissima vel ad carnis opera vel ad auctorem satanam esse referenda, quantumuis ceteroquin a toto mundo efferantur laudibus? Accedit, quod quae talia sunt, animum adeo non tranquillum reddant, & exsatiarent; ut potius*

pro

pro ratione originis eundem vehementer torqueant. Adpositissime ad hunc locum quaerit Macarius *Hom. VII. §. III. p. m. 101.* Ἐπειδὴ ἡ αἰμαρτία μεταμορφῶται εἰς ἄγγελον φωτός, καὶ πρόμοια τῆς χάριτος ἐστὶ, πῶς ἂν νοήσῃ ὁ ἄνθρωπος τὰς μεθοδείας τῆς διαβόλου, καὶ πῶς δέξεται, καὶ διακρινεῖ τὰς τῆς χάριτος; *Cum peccatum in angelum lucis transformetur, & simile sit gratiae, quo pacto cognoscet homo insidias diaboli? & quo pacto suscipiet & discernet semitas gratiae?* Et respondet: Τὰ τῆς χάριτος χαρὰν ἔχει, εἰρήνην ἔχει, ἀγάπην ἔχει, ἀλήθειαν ἔχει, αὐτὴ ἢ ἀλήθεια ἀναγκάζει τὸν ἄνθρωπον ἀλήθειαν ἐπιζητεῖν· τὰ δὲ τῆς αἰμαρτίας εἶδη ἐστὶ τεταραγμένα, καὶ οὐκ ἔχει ἀγάπην καὶ χαρὰν πρὸς τὸν θεόν· ὡσπερ γὰρ ἐστὶν ἡ πικρὴ ὁμοία τῆς θρίδακτος, τὸ μὲν ἐν γλυκῷ, τὸ δὲ ἐν πικρῷ. *Ea quae sunt gratiae, plena sunt laetitiae, pacis, dilectionis & veritatis. Haecce veritas impellit hominem ad inquirendam veritatem. Sed peccati species sunt turbulentae, nec laetitiam aut dilectionem erga Deum habent; quemadmodum enim intybus similis est lactucae, haec quidem dulcis, illa vero amara.* Illa igitur si probe attendantur haud sane facile quispiam in discernendis iis, quae naturae sunt opera, ab operibus gratiae, fallitur.

Quomodo di-
iudicanda sint
spiritualiter,
quae fiunt ab
aliis?

§. XVIII. Maioris operae est, diiudicare, numquid quae ab aliis fiunt, auctore gratia peragantur. Si enim reconditoris indolis homines tam dissimulanter agunt, & tam callide premunt animi destinata, ut ab oculis solertissimorum etiam auertant; Quemadmodum prudenter Paulus, *quis enim, inquit, novit hominum ea, quae hominis, nisi spiritus hominis, qui in ipso est. I. Cor. II, 10.* quid de gratia dicamus, quae partim, tam occulte non raro agit in hominem, ut id ipse ignoret; quod fere contingit, quoniam nondum homo fidelis ab impedimentis omnibus est liberatus; vel etiam quoniam causa superest, cur eius metuatur superbia; partim etiam miras sequatur agendi rationes, ut naturae ineptissima videantur, quae a summa tamen proficiuntur sapientia *1. Cor. II, 5, 6, 7, 9, 10, 14.* Quo in casu quemadmodum, qui spiritu probationis *I. Cor. XII, 10.* pollet, diiudicare quidem potest omnia, ipse a nemine diiudicandus; *1. Cor. II, 10. I. Io. IV, 1.* ita qui hoc diuinae munificentiae dono destituitur, cautius sustineat iudicium; ne vel ea naturae aut satanae operationibus transcribat, quae tamen a gratia ortum trahere poterant; vel gratiae imputet,
cum

cum alium longe originem habeant. In iis ergo maneat, iis fruatur, ea persequatur, quae sibi sunt concredita; reliqua quae non nouit, diuino iudicio permittens, donec *veniat Dominus, qui etiam illuminabit occulta tenebrarum, & manifestabit consilia cordium; & tunc laus obtinget cuique a Deo. I. Cor. IV, 8.* Alias audiet illud, *Tu quis es, qui iudicas alienum seruum? proprio Domino stat aut cadit Rom. XIV, 4.* Nec enim aliud facile maligni animi argumentum est, quam se in omnium erigere iudicem, & de iis iudicandi sibi arrogare dexteritatem, quae solo Deo iudice vel condemnanda vel probanda sunt. Nisi si euidenter constet, quae gratiae venditantur opera, ad sacrarum litterarum genuinum sensum non quadrare; tum enim nihil impedit, quin audacter repudientur.

§. XIX. Dicitur vero vix potest, quas habeat utilitates experientia illa sancta. Habemus sane oracula diuina, scriptura sacra, comprehensa; in quibus quae ad fidem pertinent & officia christiana, diserte explicantur; nec tamen vllus ratione inficiari potest, accedente experientia omnia intelligi melius; qua de re sapientissimus vir, Martinus Lutherus, insigniter differit; Audiamus modo quae scripsit in Psalm. CXXI, 3. *Tom. VII. Altenburg. pag. 506.* denn Erfahrung und Lehre zusammen gehören/ dieweil unsere Augen viel tuncfeler sind/ denn daß sie die unsichtbare Dinge erlangen können/ und das Ende gegenwärtiger Trübsalen ersehen. Daher geschiehet/ daß die Natur sich allezeit umsiehet/ auff was Weise sie möge erledigt werden. Und so sie die Weise nicht finden mag/ wie sie denn verborgen und unsichtbar ist / wird sie betrübt. Et paulo post p. 508. Dieses ist des Glaubens Übung/ davon David an diesem Ort uns ermahnet / daß wir sollen lernen auff die Verheißung Gottes zusehen/ und auff Gottes Wort / und daß wir urtheilen nach den Augen die über sich gehoben sind / nicht nach den gegenwärtigen Sachen. Wir befinden aber hie/ daß die Theologia und eine heilige Schrift eine unaussprechliche Weißheit / die nimmer gänzlich mag ergriffen und erlernt werden/ denn wir sehen die Veränderung/ die sich oft unversehens begeben. Heut bin ich gesund/ morgen todt. Diese Gefahr macht/ daß uns bedünckt/ daß Himmel und Erde uns zu enge sind / und daß alle Creaturen uns wie eine Helle sind. Also pfleget das Fleisch zu thun / welchs Satan auch erschreckt/ daß es meynet/ es sey kein Gott/ sondern ein unendlich Ubel und Verderb. Quam utilitatem praestert experientia christiana, tum in explicandis fidei capitibus; quod ostenditur exemplo de fide iustificante;

E les

les dieses heisset nicht recht geurtheilt/ sondern ist ein Lügen unsers Fleisches und des Teuffels/ dawider zu streiten ist/ und zu gläuben/ daß auch in unsern Todt Gott bleibe/ und unser König Christus bleibe/ in welches Angesicht mein Todt mit aller Trübseeligkeit und Gefahr ein eitel nichts ist. Denn was ist der Todt/ was ist Verlierung der Kinder und dergleichen/ so du es gegen Gott wilt rechnen? Wer aber hat diese Kunst gnugsam gelernet? Reden und lehren können wir etlicher maßen davon/ aber die Erfahrung und der Brauch muß einen Theologum machen/ daß wir mit David mögen sagen: Er wird deinen Fuß nicht gleiten lassen/ das ist/ er wird dich nicht lassen verderben. Et alibi cum explicaret Psalmum CXXVII, 3. *Tom. VII. Altenburg. p. 574.* ita loquitur: Solches kan man nicht aus den Büchern lernen/ sondern die Erfahrung ist die beste Glosse/ welche diesen Psalmen auslegen und wol verstehen lehret. *Conducibile ergo est valde & ad intelligenda fidei placita, & ad ipsas sacras litteras, experientia pollere in rebus diuinis; quod vt declaratur vltcrius, lubet id exempli gratia capite de iustificatione hominis demonstrare. Multis in locis adfirmant sacrae litterae, fide nos iustificari atque salutem acquirere; quaenam autem fidei illius sit indoles, quid agat, quomodo sese habeat, quis rectius, quam qui fidei pollet peritia, vel intelligat vel explicare valeat? Quod enim alii aliter hac de re sentiant, nec vnus alterum recte percipiat, id nempe ortum habet exinde, quod fidei vim & virtutem non experti sint in se ipsis, cum tamen nec in rebus sensibus subiectis absque experientia possit alter alterum de habitu illarum recte edocere. Quis de herbarum virtutibus, quas nec nouit, nec quarum vim vel in se vel in aliis expertus est unquam, poterit cum vtilitate differere? Quis de mellis dulcedine pronuntiare poterit, qui eandem nunquam degustauit? Quid sint illae animi agitationes, gaudium, tristitia, amor, odium, aliaeque, quis est qui docere recte potest, qui ipsas nunquam sensit? ita nec quaenam fidei verae natura sit, qui eius expertus est, scire potest; cum contra rem explicare experti rectissime possint. Illi vero ita se negotium habere confitentur. Nouit homo legem sibi a Creatore esse latam, vt ea, quae ad summi Numinis honorem pertinent, omnibus confectetur viribus, hominesque sibi similes sincero complectatur amore, quae omnia ex diuina reuelatione accuratius & distincte magis addiscit; obseruat autem facile, non tantum, quam ingentibus mens eius*

ius

ius obsepta sit erroribus, sed quam frequenter etiam sanctissimas Dei iussiones fuerit transgressus; unde iuxta legis rigorem poenis gravissimis sit de iure subjectus; cum agnoscant *homines Dei iudicium, quod qui eius modi faciunt, morte sint digni. Rom. I, 32.* cum cognoscant *mortem esse peccati stipendium Rom. VI, 23.* & *maledictum denique esse, qui non stabiliuerit verba legis ad faciendum illa. Deut. XXVII. 26.* Unde non potest non homo ingenti metu iudicii diuini, gravissime in legis violatores animadvertentis, percelli, horrendisque doloribus concuti, amisisse se, reputans, summam felicitatem, & incurrisse poenas in se grauissimas, & duratione aeternas, cum tamen desiderio tenerrimo teneatur beatitudinis nunquam finiendae. Videt se soli sibi relictum nequicquam posse vel supplicia promerita effugere, vel divinam gratiam promereri. Iam anxie trepidat de salute sua; iam sui ipsius accusat dementiam & ruditatem, perniciem sibi accersentem; iam tangitur intentiori cura sui, circumspicitque omnia, unde emergendi spes ex miseria affulgeat? iam damnat inconsultum animi impetum, magis suis cupiditatibus, in prava tendentibus, quam suggestionibus bonis obsecundantem; iam vellet quantovis pretio redimere non esse patrata, quae fecisse se reclamante conscientia nescire mallet. Hic vero summis adficitur doloribus; hic eiulatus, hic gemitus exaudiuntur, hic saepe lege exterritus, infernalibus tormentis corripitur. Quid ergo? offertur ipsi gratiosa Dei concione admissorum venia, sufficientissimis redemptoris meritis parta, salusque sanguine ipsius effuso carissime acquisita: desiderium ergo in anima exoritur intensissimum erga gratiam Dei & unionem arctissimam cum Christo Salvatore, cuius potiundi meritis vnum ipsius flagrantissimum votum est; ad eum enititur ardentissimo impetu; ad eum anhelat; eius satiari complexu cupit; atque dum non statim pacem diuinam sentit, admodum Iacobi Patriarchae, cum filio Dei luctantis, vi facta invadit Dei clementiam; aut ritu strenui pugnacisque bellatoris omnes vires contendit, ut superior euadat, victoriaque insignis recedat; sui interim suorumque factorum omnium quam praeclara, quam laudabilia videantur omnibus, prorsus oblitus, utpote quae subsistere in foro tam rigido, & examen sustinere non posse, optime perspicit; ergo effusissime in amplexus ruit Salvatoris optimi, se eidem tam suaviter offerentis, eundem fidei brachiis arctissime circumplectitur, eiusdem



gratiam avidissime arripit, eidem adhaeret; eius sanctissimis meritis iam iucundissime fruitur, supra votum tranquillus, & gratia Patris reconciliati summe felix; immo & iam excusso omni ex animo metu bonum iam animum induit paci cum Deo confusus; quicumque igitur intrinsecus excitentur motus, quaecunque species horribilis extrinsecus ingruat, ut animum septum diuino praesidio oppugnet, non tamen pacem eidem eripit, fiducia coelestis auxilii, quod sibi semper sentit adesse, elato. Ille enim nunquam trepidat, nunquam tumultuatur, nec vlllo motu a statu mentis iam cum Deo unitae deiicitur; quae pax est, quam summus ipse pacis auctor, qui caelum terris amore coniunxit, numine suo fecit atque coniunxit. Atque sic, dum intimis sensibus gaudet, restitutum se esse Seruatori, & Seruatorem sibi, Deumque nouit sibi esse propitium, inflammatur in amorem, vtriusque calidissimum, nec est aliquid, quod fretus diuina ope non libenter suscipiat ac efficere velit; tantopere exardescens in diuinum seruitium, ut quicquid reliquum sibi est vitae, quicquid in suis viribus est repositum, id omne & in Dei honorem, & in sui proximi vtilitatem erogare & impendere studeat, ea quae neglecta fuerunt a se hactenus, compensaturus. Iam si quaeras ex eiusmodi homine, qua sit fide iustificatus, quid demum censeat de vniuerso iustificationis negotio, quis neget, cum rem longe exactius posse exponere, quam qui non nisi aliquando differentem de his rebus grauissimis auscultauit, aut tantum hac de re saltem scit, quantum legendo profecit. Tum vero videt, nullis hic operibus relinqui locum, sed misericordiae diuinae in solidum esse adscribenda omnia; videt praesertim, fidem iustificantem esse rem haudquam mortuam, sed viuam profecto; sed desiderantem, sed instantem, sed auide arripientem, sed tranquille & fauiter in Salvatore suo recumbentem, qualia, qui statuere ausus sit, fidei conuenire non viuac, cum certe rei tanti momenti ignarissimum esse, & spectrum pro fide vera habere haud cunctanter pronuntiat. Denique & illud ipsi est euentissimum, fidei iustificantis initium esse desiderium, quo in salutem eminens monstratam rapitur. Consentientem vbiq; habemus incomparabilem Theologum, Martinum Chemnitium, qui congrue ad illa, quae diximus scribit *Exam. Conc. Trident. Part. I. p. m. 163. Ex illa noticia & adfensione cor seu voluntas per operationem Spiritus sancti concipit*
deside-

desiderium, ut quia serio sentit se oneratum peccatis & ira Dei, expetat, velit, quaerat, petat sibi donari & communicari beneficium iustificationis, quod in promissione euangelii proponitur, & illud fide adprehendit, ut ad se recipiat; quibus simillima docet in *Loc. Com. Part. II. p. m. 659. 663. 666.* Et in vniuersum de fide pulcherrima eius sunt verba, ad nostrum institutum conuenientissima p. 675. *Veram sententiam de fide iustificante omnium rectissime in seriis exercitiis poenitentiae posse intelligi: sicut & veterum meditationes ostendunt. Diuersitas enim opinionum inde potissimum oritur, quod extra luctam tentationis, otiosae & securae disputationes adiunctis philosophicis suffragiis rationis humanae, mentes perturbant: exercitium autem illud illustrans doctrinam fidei plusquam omnia commentaria, duobus potissimum modis instituitur, vel ut conscientia se sistat coram tribunali Dei, sicut de vocabulo iustificationis dictum est, vel sub cruce & tentatione in petitione & expectatione, tum spiritualium tum corporalium.*

§. XX. Non aliter se res habet in summis mysteriis aliis, de quibus tum demum aliquis recte quidpiam sentit, cum eorum in se experientiam possidet. Quam multa enim sunt, quae rerum spiritualium, rudi longe aliter videbantur, quam postea re ipsa est expertus; & quam multa sunt, de quibus ne mentis quidem notionem formare sine rei ipsius sensu recte possumus. Quam mira est gratiae diuinae variatio, tum in iisdem diuerso tempore, tum in diuersis hominibus conspicua, sed experientia cognoscenda. Quam multa sunt mysteria gratiae diuinae in anima operantis, quae ut se excipiant vna aliam, ex ipso exercitio demum cognoscit; nam ea quae exercitio constant, quis neget, exercitio cognosci omnium optime? cum nudis speculationibus mens humana in rebus ad vsum sua natura ordinatis, longe minus, quam ipsa actione erudiatur. Plura, ne simus nimis prolixi, hic addere nolumus, sed Macarii saltem nostri, viri, si quisquam, rerum diuinarum longe expertissimi, quem cur saepius in testem citemus, satis causae habemus, praeclare dicta allegasse sufficiat: *De Charitate Cap. XIII. p. m. 154.* *Ἐπειδὴν ἀκῆσαι σοι γένοι τὸ περὶ κοινωνίας νυμφίῶν καὶ νυμφῆς καὶ χορῶν καὶ ἑορτῶν, μηδὲν ὑλικὸν μηδὲ πρὸς γειὸν ἐνοήσω. καὶ γὰρ εἰς ὑπόδειγμα μόνον συγκαταβατικῶς ταῦτα παραλαμβάνεται, ἐπειὶ ἐκεῖνα ἀρρήτὰ τέ ἐσι καὶ πνευματικά, καὶ ὀφθαλμοῖς τοῖς σαρκικοῖς ἀψαυσα. ψηχῆ δὲ ἀγία δὲ πιστῆ πρὸς κατάληψιν ἔρχεται, αὐτῆ τε ἡ κοινωνία τῶ ἀγίῳ πνεύματι, καὶ οἱ ἐωθραῖοι θησαυροὶ, οὗ*

Tum in aliis
mysteriis re-
ctius cognos-
cendis.

χοροί τε καὶ ἑορταὶ τῶν ἁγίων ἀγγέλων τῷ πείρα λαβόντι μόνω κα-
 ταφανῆ γίνονται, ἀμυήτω δὲ ἔδδ' ἐννοῆσαι δυνατόν τοῦ παρὰ πάντων εὐλα-
 βῶς ἐν περὶ αὐτῶν ἀκρῆς μέχρις αὐτῆς καὶ σοὶ γένοιτο πιστεύουσι καταξιο-
 θῆναι τῶν τοιούτων τυχεῖν. καὶ τότε εἴσῃ αὐτῇ πείρα τῶν ὀφθαλμῶν
 τῆς ψυχῆς οἷων ἀγαθῶν ψυχῆς τε χειρῶν καὶ ἰαυθακοινωνεῖν δύνα-
 ται. Ἐν γὰρ τῇ ἀναστάσει καὶ αὐτῷ τῷ σώματι τῶν τοιούτων παρῆσαι
 τυχεῖν, βλέπειν τε αὐτὰ καὶ οἶονεῖ κρατεῖν ὅποταν καὶ αὐτὸ γένηται
 πνεῦμα. *Cum audire tibi contigerit de communicatione cum spon-
 sa, de choris, de cantu, & festis nihil materiale aut terrenum cogitave-
 ris. Etenim in exemplum duntaxat per condescensionem haec assumun-
 tur. Quoniam illa, quae his designantur, spiritualia, & oculis carnis
 incontigua sunt. Animae vero sanctae ac fideli sub comprehensionem ve-
 niunt; & ipsa communicatio sancti Spiritus, & supercoelestes thesauri,
 chori ac festa sanctorum angelorum. Quia ista tantum homini manife-
 sta fiunt, qui experimentum eorum ceperit; non introductus autem in haec
 adyta, nec qualemcunque talium formare ideam potest. Reuerenter igitur
 de huiusmodi rebus audi, quoad tibi contingat credenti ut dignus ha-
 bearis fruitione tantarum rerum. Et tunc scies ipsa experientia oculo-
 rum animae, qualium bonorum animae christianorum fieri compotes que-
 ant. Nam in resurrectione corpori quoque continget horum esse partici-
 pi, videreque illa & quodammodo palpare, quando ipsum spirituale fa-
 ctum fuerit.*

Tum in con-
 firmando ani-
 mo circa pro-
 missiones di-
 vinas.

§. XXI. Magnam denique experientia christiana ad confir-
 mandum animum vim habet, ut ea, quae promittuntur in verbo diuino,
 habeat pro certo; quamvis enim fides robusta supra spem in spe cre-
 dat, Abrahami exemplo *Rom. IV, 16, 17, 18.* negari tamen nequit, ipso
 euentu mirum in modum fidem corroborari; quod in homine regio
 euidenter adparet, qui licet de Christo iam bonam spem foueret, fo-
 re, ut filium suum ad mortem usque aegrotantem, mirifica ope leua-
 ret; tamen, cum ex ministris suis audiret remisisse vim morbi in filio,
 tum demum credidisse cum domo dicitur, quod de fidei confirmatio-
 ne est exaudiendum. *Iob. IV, 53.* quod si vero semel iterumque opem
 admirabilem nobis praestitit Deus; si tot periculis ereptis demonstra-
 vit, quam potenter iuuare possit, quae causa est, cur imposterum de eius
 promissionibus dubitemus? Sunt promissiones Dei sementi similes,
 quam nemo negat adfulgente coeli benignitate, fructus vberimos la-
 turam;

turam; sed impletio promissionum ipsi messi est iure comparanda, in qua benedictionem diuinam vel manibus palpare licet. Quis infiteatur, verba Dei animum valde addidisse Iacobo, cum eidem suam praesentiam, suumque praesidium tam gratiose polliceretur *Gen. XXIX, 15. ecce ero tecum & custodiam te in omni loco, quo abiueris, reducamque te ad terram hanc, quia non deseram te, usque dum fecero, quod locutus sum tibi.* Sed cum postea reuoluto multorum annorum spatio patriam repeteret domum, benedictionem diuinam ad abundantiam usque expertus, credimusne in pollicitatione diuina Iacobum impense non fuisse confirmatum? Est ex viris in rebus spiritualibus exercitissimis, cuius animae aeternum bene sit, qui ingeniose & eleganter, vt eius sunt omnia, diuinarum promissionum complementa characteres reales, & verbum visibile adpellat, quo Deus cognitionem sui tam alte infigat animo, vt nullis tempestatibus deleri possit. Succurrunt hic, quae Lutherus commentatur egregie in *Iob. XIV, 22. Tom. VII, Altenb. p. 112.* Also ist diß eine Predigt / nicht allein von Worten / sondern von der Erfahrung / denn mit dem Wort sähet ers wohl an / daß er uns läßt das Euangelium hören / täuffen / Sacrament empfangen / aber nachdem ist so bald da der Teuffel / der uns allenthalben ansichet und hindern will / daß es nicht bleibe und fortahre. Da muß nun angehen die Erfahrung / daß ein Christ könne sagen / bißher habe ich gehöret und gegläubet / daß Christus mein Heyland sey / so meine Sünde und Todt überwunden habe / nu erfahre ich es auch / daß es also gewesen / denn ich bin jetzt und offt in Todes-Angst / und des Teuffels Stricken gewesen / aber er hat mir heraus geholffen / und offenbahret sich mir also / daß ich nun sehe und weiß / daß er mich lieb habe / und daß es wahr sey / wie ich gläube. Solche Erfahrung machet denn einen rechtschaffenen Menschen.

§. XXII. Tam ergo & intelligentiores sunt fideles in rebus De christianis expertis spiritualibus, & se aliosque rebus aduersis, animum perturbantibus, veris consolationibus oblectare & lenire possunt. Norunt non tantum ex testimoniis sacrarum litterarum, quibus decetero libenter omnia tribuunt, sed ex iis etiam, quae omni aetate ipsis contigerunt, Deum esse omnipotentem, omniscium, sapientem, iustum, sanctum, benignum, elementem, gratia plenissimum & fidelissimum: norunt tot speciminibus edocti, Deum suos ex consilii sui prudentissimis rationibus ducere, & in fine denique gloriose adsumere. *Psal. LXXIII, 24.* Ipsum solere

solere & quae amara nobis videntur, & in detrimentum cedere, in utilitates nostras conuertere. Quibus in rebus consentientes habeat vniuersos, qui pari pietatis sinceræ studio ducuntur; quare ergo tantum negotii facellamus Deo, de ipsius in nos paterno animo multum solliciti, veluti qui nuper admodum in ipsius intromissi familiaritatem nondum perspectam habeamus eius fidem? Sic ergo, qui consolationem acceperunt a Deo alios vicissim diffidentes rebus suis solatio confirmare, afflictos erigere, perditosque recreare & fouere sciunt. *II. Cor. I, 4.* Quid denique de summa voluptate dicamus, quae ex ipsa percipitur experientia? Si enim non sine animi iucunditate leguntur varii generis historiae, quas non delicias praestabit menti recordatio diuinorum operum, quae piis ex experientia sunt cognita explore atque perspecta?

Experientia rerum spirituum alium maxime requiritur in verbi ministro.

§. XXIII. Quaecunque de summa experientiae eiusmodi spiritalis utilitate disseruimus hactenus, ea vel maxime inueniunt locum in verbi ministris, quos suo gregi praeficere dignatus est Deus. Eorum cum munus sit praecipuum, sacra explicare oracula, ex iis, quae superius prolixius persecuti sumus, satis perspicuum est, haud quicquam posse ministrum ecclesiae dextre in interpretatione scripturae versari, quem rerum usus non reddidit in rebus sacratoribus expertum. Monent, qui de sacris voluminibus accurate interpretandis praecepta iuuentuti suppeditant, ut interpres, eius, cuius est expositurus verba, induat animum & illius quasi alter idem prodeat, quae verba sunt Viri summi, Conradi Danhaueri, *Hermen. Sacra Sect. II. Art. I. p. m. 349.* Quis ergo non videat, eum, qui eo ipso in loco fuit aliquando constitutus, quo erat olim auctor diuinus, cum ista scriberet, & eius mentem faciliore indagine adsequi, & felicius eloqui posse. Porro pastorum ecclesiae est, plebem sibi commissam ad salutem aeternam via commodissima deducere. Quis vero melius hoc fungetur munere, quam qui ipse iam diu eadem semita incescit? Is vero experientia edoctus de iis, quae observanda sunt se saluatur, optime omnium eum commonefacere potest; ille vero nouit, quae fieri & praestari possunt. Nouit, quo itinere sit eundum, ne in praecipitia prolabatur, qui viae est ignarus. Nouit denique, quae sunt illa, quae remorantur strenue euntem, impedimenta, & qua arte tollenda sint e medio. Nouit, quinam sint morbi, cum quibus conflictatur genus hominum, quam varii, quam periculosi & dubii; sed nouit etiam, quibus remediis medicina adferri iisdem

isdem posfit. Sunt homines, qui cum aduersa deiiciantur sorte, solatio firmandi sunt & demulcendi; siue tentationibus infestentur spiritualibus, siue circa res externas periclitentur, ac malis & cladibus luctuosissimis, quibus assidue patet vita humana, misere circumueniantur; iis scilicet, illi scientissime fomenta adplicabunt, qui exploratum habent & calamitatum omne genus, & diuino solamine ipsi quoque antea sunt corroborati. Atque hæc omnia qui norunt, illi demum prudenter partes demandatas ornare existimandi sunt; quae laus si vlli vnquam, certe Paulo attribuenda est, de se aperte scribenti, *Quem nos annuntiamus, corripientes omnem hominem, & docentes omnem hominem in omni sapientia, ut exhibeamus omnem hominem perfectum in Christo Iesu. Col. I, 28.* Vnde & generatim praecipit: *Sermo Christi habitet in vobis abundanter, in omni sapientia, docentes, & commonentes vosmet ipsos, psalmis, hymnis, & canticis spiritualibus, in gratia cantentes in cordibus vestris Domino. Col. III, 16.* quorsum & preces eius spectant. *Col. I, 8.* Cum ex aduerso qui rudes sunt sacrae experientiae, non possint non saepissime hallucinari. Quoties leguntur, vbi ex euangelio adhibendae erant consolationes? Quoties contra ea consolantur, vbi legis fulmine erat opus? Quoties tepidum hominem intempestiua laude reddunt tepidiorum, & securum, magis securum? Quoties animo deiectum in summas coniiciunt angustias, nimio rigore abusi? Ut infinita praetereamus alia, quae ex isto defectu vulgo peccantur. Adiciamus saltem quae differit: *Macarius de Elevatione mentis Cap. XVII. p. m. 130.* Τὸ μὲν ἀπλῶ λόγῳ παραδιδόναι τὰ πρᾶγματα πρόχειρόν τι ἢ εὐπετέες ῥᾶθιον γὰρ τῷ παντὶ λέγειν, τὸν ἀεὶ τὸν ὑποδείγματ' δὲ λόγῳ φασὲν, διὰ σίτη γεγενῆσθαι. τὴν μέντοι κατὰ μέτρον αὐτῶν κατασκευὴν ἐκδέσθαι, ἢ τῷ παντὶ γινώσκειν. ἀλλὰ μόνον ἐστὶ τῶν πεπιραμένων. ἔγω γὰρ καὶ τὸ μὲν ἀπλῶς περὶ ἀπαθείας λέγειν ἢ καὶ τελειότητ' εὐπετέες ἢ καὶ εὐχερές. τὸ δὲ πείρα τὸ πρᾶγμα παραλαβεῖν, τὸτό ἐστὶ τῷ ἔργῳ καὶ ἀληθεία κατὰ λαβεῖν εἰς τὴν κατασκευὴν τῆς τελειότητ'. *Simplici nomenclatione designare res, facile cuius & factu pronum est. Facile quippe omni homini est dicere: panem hunc, (ut hoc exemplo utamur) ex frumento esse compactum; quo autem modo, qua arte tota eius praeparatio administrata fuerit, sigillatim exponere, haud quiuis queat; sed id eorum saltem est, qui experientiam rei*

habent. Ad hunc igitur modum cuilibet in promptu est, de affectuum vanitate & perfectione differere; experientia vero capessere negotium; hoc vero est re ipsa & in veritate methodum perfectionis percipere.

Id quod contra obiectio-
nem adferitur.

§. XXIV. Hic si aliquis nobis obuertat, hoc pacto saepe futurum esse, ut aliquis loco experimenti alicuius sacri suas nobis obtrudat cogitationes, forte a re plane alienas, & non nisi venustas imaginatio-
nis lusiones; vnde ansa & occasio ad varios errores suppeditetur au-
ditoribus; neutiquam negauerimus, contingere id posse, immo vero
contingere saepius cum magno ecclesiae detrimento; sed hoc ipsum
ideo contingere adseueramus, quod non veram allegauerint experien-
tiam. Certum enimvero est, ut probasse nos confidimus, sacras res
experientia ab hominibus sanctis percipi posse, & re ipsa percipi; vn-
de & nihil obstat, quin quae de rebus diuinis gustauerunt, vel in litte-
ris sacris explicandis, vel in aliis erigendis aut commonefaciendis
possint vicissim in usum publicum convertere? vnde potius consti-
tatur, qui destituuntur experientia spirituali, eos ineptos esse scripturae
interpretes; ineptos esse, qui de rebus sacris cum aliis confabulentur,
cum & errent tam facile ipsi, & aliis, ut & illi errent, subministrent
occasionem. Macarii verba non possumus non in fine dissertationis
adiungere; pulchra enim sunt, & rem nihil magis illustrare queat.
De Elevatione mentis Cap. XIII. p. m. 131. Ὅσοι λόγους πνευματικῶς
γεύσεώς τε ἢ πείρας ἐκτός Φθέγγονται, τῶν εἰκόνα φημι ἀνθρώ-
πω θέρας ὡς αὐτῶν μεσημβρίας ἀκρεβῶς ἰσαμίνης πεδίον ἔρημον τι καὶ
ἀνδρον διόντι ἔντα ὑπὸ πολλῆς ἢ φλογώδους τῆς δίψης κατὰ νῦν
αὐτῶ ὑπογράφονται πηγὴν τινα ψυχρὰν ἐγγύς ἔσαν γλυκὺ τε καὶ
διειδὲς ὕδωρ ἔχουσαν, καὶ αὐτὰ ἕθενος εἰργοντο ἀπολάουσι κατὰ
κόρον ἢ ἀνθρώπῳ μέλιτι μὲν ἔδὲ βραχὺ γευσάμενα, ἐτέρῳ δὲ
ὅπως ἔχει γλυκύτητι πειρωμένῳ διασαφεῖν τοῖστοι γὰρ ἀληθῶς
ὅσοι μὴ ἔργῳ ἢ πληροφροσύνῃ αὐτῶν τὰ περὶ τελειότητος τε ἢ
ἀγιασμῶ, ἢ ἀπαθείας παραλαβόντες ἐτέρῳ εἰσηγεῖσθαι βέλονται
ἢ γὰρ εἰ δὴ θεὸς μικρὰν τινα τῶν παρ' αὐτῶν λεγομένων λαβεῖν
ἄδῃσιν, εἰσονται πάντως, ὅτι μὴ κατὰ τὴν ἐκείνων εἰσηγήσιν, ἀλλὰ
πολλῶ διαφέρῃ τῆς ἀληθείας εἶχε ἢ τῶν πραγμάτων. Quicun-
que de spirituali doctrina, sine gustu & experientia disputant; eos
aio ego esse similes homini, per aestatem, meridie calidissimo exi-
sente, per campum desertum aridumque transeunti; atque in siti,
qua

DE EXPERIENTIA CHRISTIANORVM.

43

qua multa & flagrantissima torquetur, animo sibi fontem fingenti gelidum proxime fluentem, aquam dulcem & crystallinam habentem; & ea se ad satietatem vsque, nullo prohibente, proliui. Aut homini, qui, cum mel omnino nunquam gustarit; tamen aliis declarare conatur, quanta sit eius suauitas. Tales profecto sunt, quicunque re ipsa & intimo in seipsis experimento eorum, quae ad perfectionem, sanctificationem & perturbationum abolitionem pertinent, non ante preparati, alios de his docere differendo volunt. Etenim si dederit his Deus, vt vel exiguum aliquem horum, quae inexperti praedicant, sensum percipiant, tunc demum clare intelligent, veritatem & ipsas res non secundum eorum expositionem, sed multo aliter sese habere.

Δόξα τῷ Θεῷ.



DE EXPERIENTIA CHRISTIANORVM

(o)

Doctor eris: cecini, nec sum tamen illico vates,
Grande cui arenti carmen ab ore fluat.
Doctores: hoc PRITI superans OLEARIVS inquit
Certius; hoc plateae, templa tubaeque sonant.
Doctores: at o Seruesta gemat cum Lipside sero,
Nec nisi post octo pluraue lustra; fuit.

PRITIO

suo,

de honoribus in Theologia

summis

gratulatus & prosperrima quaeque ad

precatus

languida manu

scrib.

IO, GOTHOFREDVS HERRICHEN.





Aug VI 49 (1)

ULB Halle 3
001 853 821



Sb.

VD 17

Rebro /







Q. D. B. V. 32.
29

DISPUTATIO INAUGURALIS
DE
**RENATORVM
EXPERIENTIA**
SPIRITVALLI,
QVAM
IN
SOLENNISSIMA PANEGYRI
CVM
A REVERENDISSIMA
FACVLTA TE THEOLOGICA
DOCTORIS INSIGNIA
IPSI CONFERRENTVR
AD DIEM IX. Nov. A. O. R. cl^o l^o c^o l^o.
EXHIBVIT
SVO OLIM, SI DEO VISVM FVERIT, TEMPORE
DEFENDENDAM,
IO. GEORGIVS PRITIVS, LIPSIENSIS,
SS. THEOLOGIAE LICENTIATVS, EIVSDEMQUE VT
ET METAPHYSICAE PROFESSOR PVBLICVS
AC PASTOR IN GYMNASIO ET ECCLE-
SIA SERVESTANA.

LIPSIAE, TYPIS CHRISTIANI GÖZII.